

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права
Кафедра міжнародного європейського права та порівняльного правознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В МКС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

(назва кваліфікаційної роботи бакалавра)

293 «Міжнародне право»

(шифр і назва спеціальності)

Студентки 4 курсу

В.В. В'юник

(ініціали, прізвище)

Групи

П-01

(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис здобувача)

Керівник доц. каф. МЄПП, к.ю.н.

(посада, науковий ступінь)

А.С. Славко

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Суми 2024

В'юник В.В. Провадження щодо воєнних злочинів в МКС: виклики та перспективи.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю 293 «Міжнародне право». – Сумський Державний Університет, Суми, 2024.

Збройні конфлікти, безумовно, є однією з важливих проблем сучасного світу та суспільства, оскільки їх наслідками є порушення міжнародного гуманітарного права та проблеми забезпечення прав окремих категорій населення. Усе більше на міжнародній арені приділяється уваги вирішенню проблемних питань, що пов'язані з ними, зокрема з воєнними злочинами. Актуальність теми дослідження полягає в наростаючому числі збройних конфліктів у 21 столітті, що призводить до збільшення воєнних злочинів та необхідності їх розслідування та притягнення відповідальних осіб до судової відповідальності. Сьогодні, коли світ стикається з безпрецедентною агресією Росії проти України, питання притягнення до відповідальності за воєнні злочини набуває неабиякої актуальності. Міжнародний кримінальний суд (МКС) – це єдиний міжнародний суд, що має юрисдикцію щодо розслідування та судового переслідування за найтяжчі злочини, скоєні під час збройних конфліктів, а саме геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Мета роботи - проаналізувати виклики, з якими стикається Міжнародний кримінальний суд (МКС) під час провадження щодо воєнних злочинів та визначити перспективи його діяльності в цьому напрямі. Об'єктом дослідження є діяльність МКС щодо розслідування воєнних злочинів, а предметом - виклики та перспективи цього процесу. Основними результатами роботи стало глибоке розуміння теоретичних засад та практичних аспектів роботи МКС у цій сфері, виявлення ключових проблем та розробка

рекомендацій щодо покращення ефективності розслідування воєнних злочинів.

Ключові слова: МКС, Міжнародний кримінальний суд, воєнні злочини, розслідування, виклики, перспективи.

Виунок V.V. War Crimes Proceedings at the ICC: Challenges and Prospects

Research to obtain the educational and qualification level of «Bachelor» in specialty 293 «International Law». - Sumy State University, Sumy, 2024.

Armed conflicts are undoubtedly one of the most important problems of the modern world and society, since their consequences are violations of international humanitarian law and problems of ensuring the rights of certain categories of the population. More and more attention is being paid at the international level to addressing the issues related to them, including war crimes.

The relevance of the research topic lies in the growing number of armed conflicts in the 21st century, which leads to an increase in war crimes and the need to investigate them and bring those responsible to justice. Today, when the world is facing unprecedented Russian aggression against Ukraine, the issue of prosecution for war crimes is of great relevance. The International Criminal Court (ICC) is the only international court with jurisdiction to investigate and prosecute the most serious crimes committed during armed conflicts, namely genocide, crimes against humanity and war crimes.

Crimes against humanity, war crimes and genocide are the most serious crimes that can be committed against humanity. Their consequences are devastating, and the impact on individuals and entire communities can be irreversible.

The International Criminal Court (ICC) was established to bring those who commit these crimes to justice and to ensure justice for the victims.

However, war crimes proceedings at the ICC face a number of challenges that can hinder the effective investigation and prosecution of these crimes. This note

explores these challenges and the prospects for the development of international criminal justice for war crimes.

The most common opinion among researchers is that international criminal law (ICL) emerged in the 19th century as a reaction to the atrocities of the Second World War. Thus, according to A. V. Voitsikhovsky, the norms of international criminal law first emerged in the nineteenth century, but some researchers emphasise that they date back to the times of Ancient Egypt and classical Greece, and others - to the Middle Ages [1, p. 356].

The international tribunals established after the Second World War played an important role in the establishment of the institution of international criminal law and the settlement of interstate disputes. The Nuremberg and Tokyo tribunals, established after the Second World War, were the first international courts to prosecute war crimes and crimes against humanity.

It should be noted that the post-war tribunals had an ad hoc status, i.e. they were created for a specific case and did not have a permanent nature. However, the experience of the Nuremberg and Tokyo tribunals paved the way for the process of formulating and consolidating principles and norms, during which many states took the initiative to enshrine such principles at the treaty level.

After the breakup of Yugoslavia and the genocide in Rwanda, two ad hoc international courts were established: The ICTY and the ICTR. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) and the International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) were the first international courts established after the Second World War to prosecute war crimes and crimes against humanity.

The ICTY was established by the UN Security Council in 1993 to investigate and prosecute crimes committed during the armed conflicts in the former Yugoslavia since 1991. The ICTR was established by the UN Security Council in 1994 to investigate and try genocide and other crimes committed in Rwanda in 1994.

These tribunals have demonstrated that it is possible to bring to justice the most serious crimes, even if they are committed by high-ranking individuals.

It should also be noted that the international crimes tribunals for Rwanda and the former Yugoslavia cannot, by their legal nature, be considered universal criminal justice bodies that extend their jurisdiction in time and space to all persons who have committed acts that are recognised as criminal under international law. These tribunals are "tied" to both the circle of persons and territory in their activities. They, like the Nuremberg and Tokyo tribunals, had an ad hoc status.

However, the ICTY and ICTR also laid the groundwork for the establishment of the International Criminal Court, which is a permanent court with jurisdiction over war crimes, crimes against humanity and genocide.

The International Criminal Court is an international judicial body that was established to investigate and prosecute persons accused of genocide, war crimes and crimes against humanity. It is the first body to operate on a permanent basis. The Court began its work in July 2002 after 60 countries ratified the Rome Statute [3], which is the basis for its functioning.

The Statute empowers the Court to try the following international crimes

- genocide (intent to destroy a particular national, racial, ethnic or religious group)
- crimes against humanity (large-scale persecution of civilians):
- War crimes (violations of the laws and customs of war (e.g., the treatment of prisoners of war or the use of prohibited weapons);
- crimes of aggression (planning or commission by a person exercising control over a military force of an act of aggression in violation of the UN Charter (hereinafter referred to as international crimes) [2].

Unfortunately, the activities of the International Criminal Court are not perfect. The ICC faces a number of challenges,

including the need to obtain the consent of states to its jurisdiction, difficulties with investigations and evidence collection in armed conflict zones, and political pressure. Despite these challenges, the ICC plays an important role in the development of international criminal justice for war crimes.

A striking example of such a gap in the ICC's work is the experience with the investigation of war crimes in Darfur (Sudan). The President of Sudan is accused of having "personally instructed" his troops to destroy three ethnic groups in Darfur. According to the Prosecutor of the International Criminal Court, al-Bashir's motives were rather political, and his goal was genocide, as the President of Sudan ordered his army not to leave the wounded and not to take hostages. Due to the lack of proper cooperation from the Sudanese authorities (both during Omar al-Bashir's presidency and after he was removed from power by force) and a number of other African states, the proceedings have made little progress, as the arrest warrants for Omar al-Bashir have not been executed.

For comparison, we also examined Russia's military aggression against Ukraine with the aforementioned war crimes in Darfur.

The Russian-Ukrainian war and the conflict in Darfur (Sudan) have many similarities, but also significant differences. Both conflicts are accompanied by large-scale human rights violations and war crimes. However, their causes, course and outcomes have many significant differences.

What is common is that both conflicts have been accompanied by numerous human rights violations, including the killing of civilians, torture, rape, abductions and the destruction of civilian infrastructure. During both conflicts, serious war crimes were committed, such as attacks on civilians, the use of prohibited weapons and targeted attacks on medical facilities, leading to a widespread humanitarian crisis that has displaced millions of people and caused acute shortages of food, water and medical care.

What is different is that the Russian-Ukrainian war arose from Russia's illegal invasion of Ukraine, while the conflict in Darfur has more complex roots in ethnic disputes and resource struggles. The Russian-Ukrainian war is a large-scale interstate conflict, while the conflict in Darfur is an intra-state armed conflict. In addition, the consequences of the Russian-Ukrainian war are not yet known, while the conflict in Darfur has been going on for more than 20 years and has had a devastating impact on the lives of millions of people.

Domestic courts also undoubtedly play an important role in the investigation and trial of war crimes. Ukraine has adopted a number of laws aimed at combating war crimes, and has established special authorities to investigate these crimes. The principle of universal jurisdiction is also widely applied, which allows the state to investigate and prosecute war crimes committed in another state or where the victims or suspects are citizens of another state. This is an important mechanism for bringing those responsible to justice and ensuring justice.

Several countries, such as Germany, Lithuania, Spain and Sweden, have already announced their intention to launch war crimes investigations into the Russian invasion of Ukraine in 2022 under universal jurisdiction. This is an important step in ensuring accountability for the crimes committed and protecting the rights of victims.

Thus, war crimes proceedings at the ICC face a number of challenges, but at the same time, they have significant potential to ensure justice for victims and prevent similar crimes in the future. It is important that the international community continues to support the ICC and other institutions that fight impunity for war crimes.

Keywords: armed conflicts, international tribunals, ICC, International Criminal Court, war crimes, investigations, challenges, prospects.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ	15
1.1 Витоки міжнародного кримінального права	15
1.2 Нюрнберзький та Токійський трибунали: перші кроки до міжнародного кримінального правосуддя	19
1.3 Створення Міжнародного військового трибуналу для колишньої Югославії (МВТЮ) та Міжнародного трибуналу для Руанди (МТР)	21
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ.....	28
2.1 Міжнародний кримінальний суд: структура, функції та юрисдикція	28
2.2 Поняття та класифікація воєнних злочинів	36
2.3 Виклики та перспективи провадження щодо воєнних злочинів в МКС та розвитку міжнародного кримінального правосуддя щодо воєнних злочинів	45
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	56
3.1 Розслідування воєнних злочинів в Дарфурі (Судан).....	56
3.2 Аналіз воєнної агресії РФ проти України та російсько-грузинської війни 2008 року	60
3.2 Роль національних юрисдикцій у розслідуванні та судовому розгляді воєнних злочинів (на прикладі України)	70
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Постановка проблеми. Збройні конфлікти, на жаль, є невід'ємною частиною історії людства. З ними неминуче приходять і жахливі наслідки – воєнні злочини, що грубо порушують фундаментальні принципи міжнародного права та моралі.

Сьогодні, коли світ стикається з безпрецедентною агресією росії проти України, питання притягнення до відповідальності за воєнні злочини набуває неабиякої актуальності. Міжнародний кримінальний суд (МКС) – це єдиний міжнародний суд, що має юрисдикцію щодо розслідування та судового переслідування найтяжчих злочинів, скоєних під час збройних конфліктів, а саме геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Однак, діяльність МКС з розслідування та судового переслідування за воєнні злочини стикається з низкою серйозних викликів.

Докази воєнних злочинів часто є мінливими та важкими для отримання, особливо в умовах активних воєнних дій.

Нестача співпраці з боку держав також є проблематичним питанням, оскільки МКС не має власної поліції чи армії, і тому залежить від співпраці з державами-членами для розслідування та арешту підозрюваних. На жаль, багато держав не схильні до співпраці з МКС, особливо якщо їхні громадяни можуть бути притягнуті до відповідальності.

Міжнародний кримінальний суд також може зазнавати політичного тиску з боку держав, які зацікавлені в тому, щоб певні злочини не розслідувалися або щоб підозрювані не були притягнуті до відповідальності, а безпосередню роботу МКС постійно ускладнює нестача фінансування.

Актуальність вивчення проблеми воєнних злочинів надзвичайно висока з кількох причин. По-перше, це пов'язано з захистом прав людини і застосуванням гуманітарного права під час конфліктів, що порушують основні принципи справедливості та гідності особи. По-друге, це сприяє притягненню винних до відповідальності перед міжнародними трибуналами або національними судами, що сприяє справедливості та запобігає безкарності.

По-третє, глибоке розуміння причин і обставин воєнних злочинів може сприяти уникненню подібних ситуацій у майбутньому, допомагаючи розробляти політику та заходи, спрямовані на запобігання конфліктам. Крім того, воєнні злочини можуть мати міжнародні наслідки і загрожувати стабільності та безпеці у світі, тому вивчення цих проблем і розробка ефективних міжнародних стратегій є ключовими для збереження мирного співіснування країн та регіонів.

Тема проведення розслідування щодо воєнних злочинів в МКС є досить добре дослідженою. Існує значна кількість наукових публікацій, присвячених цій проблемі, а також ряд міжнародних організацій, які займаються дослідженням та моніторингом діяльності МКС.

Чимало науковців як вітчизняних, так і зарубіжних займалися розробкою та дослідженням питань, пов'язаних з визначенням того, які саме протиправні діяння можна кваліфікувати як воєнні злочини та які види і форми відповідальності за них передбачені. Дослідженням цього питання займалися М. В. Цюрупа і В. І. Дяченко, поняття та ознаки воєнних злочинів вивчали В. М. Репецький і В. М. Лисик, воєнні злочини в контексті загроз миру та безпеці людства та норми міжнародних договорів у цій сфері аналізував О. В. Столярський. Загалом, питаннями відповідності кримінального законодавства України до норм міжнародного кримінального права займались В. А. Базов, В. М. Боровенко, Н. А. Зелінська, І. О. Колотуха, М. П. Куцевич, В. О. Миронова, В. П. Пилипенко, П. І. Репешко, М. І. Хавронюк та ін.

Однак, незважаючи на значний обсяг досліджень, тема все ще залишається актуальною, адже з'являються нові виклики та перспективи розвитку МКС.

Метою даної дипломної роботи є дослідження викликів та перспектив проведення розслідування щодо воєнних злочинів в МКС.

Для досягнення вказаної мети, ми ставимо такі **завдання**:

1) Дослідити історичні аспекти розвитку міжнародного кримінального правосуддя.

2) Дослідити основні виклики, з якими стикається МКС при розслідуванні воєнних злочинів.

3) Проаналізувати перспективи розвитку МКС та його можливості щодо покращення ефективності розслідування воєнних злочинів.

4) Визначити роль України у процесі розслідування та судового переслідування за воєнні злочини, скоєні під час російської агресії.

5) Сформулювати рекомендації щодо вдосконалення діяльності МКС щодо розслідування воєнних злочинів.

Об'єктом дослідження в даній роботі є діяльність Міжнародного кримінального суду щодо розслідування та судового переслідування за воєнні злочини.

Предметом дослідження є виклики та перспективи проведення розслідування щодо воєнних злочинів в МКС.

Методологічна основа дослідження.

У ході дослідження використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні юридичні методи. Зокрема, часто використовувалися аналіз і синтез, дедукція та індукція, моделювання та абстрагування. Також використовувалися історичні методи (для дослідження історичних аспектів розвитку міжнародної кримінальної юстиції, вивчення історії становлення та розвитку МКС та його попередників, розуміння контексту його роботи). З конкретно-юридичних методів використовувалися формально-юридичний (для визначення змісту та безпосереднього аналізу нормативно-правових актів і міжнародних договорів, таких як Римський статут і резолюції ООН) та порівняльно-правовий (для порівняння міжнародного права та внутрішнього законодавства України в судовому процесі над російськими військовослужбовцями за воєнні злочини).

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів.

Проведення дослідження сприяло отриманню глибокого розуміння теоретичних основ та принципів функціонування Міжнародного

кримінального суду у контексті розслідування та судового переслідування воєнних злочинів. Це включає аналіз правових норм, стандартів і процедур, що визначають діяльність МКС у цій сфері, а також вивчення практики його роботи на прикладі конкретних справ.

Додатково, дослідження передбачає всебічний аналіз основних викликів, з якими стикається МКС під час розслідування воєнних злочинів. До цього відносяться труднощі у збиранні доказів, проблеми зі співпрацею з національними урядами, а також складнощі у притягненні винних до відповідальності.

В результат дослідження ми також визначили обґрунтовані перспективи розвитку МКС у сфері розслідування воєнних злочинів та визначили його можливості для покращення ефективності цих процесів. Сюди включаються рекомендації щодо необхідних законодавчих змін, вдосконалення процедур розслідування та підвищення ресурсів, доступних МКС для виконання цієї функції.

Щодо практичної значимості результатів, отриманих у рамках дослідження, вони можуть бути використані для різноманітних цілей. По-перше, вони можуть сприяти покращенню розуміння ролі МКС у боротьбі з воєнними злочинами серед учасників міжнародного співтовариства та правозахисних організацій. По-друге, результати дослідження можуть слугувати основою для розробки конкретних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності МКС у цій сфері. По-третє, вони можуть бути використані для підвищення обізнаності громадськості з проблемою воєнних злочинів та необхідності притягнення винних до відповідальності за них, що сприятиме підтримці міжнародних зусиль у цьому напрямку.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у рамках таких заходів:

- XII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та

практики» (31 травня 2024 року, м. Київ), опубліковано тези доповіді: В'юник В. Провадження щодо воєнних злочинів в МКС: виклики та перспективи. XII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (31 травня 2024 року, м. Київ). Маріупольський державний університет, 2024;

· 1 тур Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Міжнародне право», у 2021/2022 навчальному році.

Кваліфікаційні робота складається з вступу, 3 розділів, що об'єднують 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (90 найменувань). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 9088 сторінок, з них основного тексту 56 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

1.1 Витоки міжнародного кримінального права

Забезпечення та підтримання міжнародного миру і безпеки, безумовно, є основою сучасного світового правопорядку. Сама ідея щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вчинення ними найтяжчих злочинів на міжнародному рівні має досить тривалу історію.

Наразі важко точно визначити, коли саме з'явилися перші норми міжнародного кримінального права. На думку А. В. Войціховського норми міжнародного кримінального права вперше виникли в ХІХ столітті, проте дехто з дослідників наголошує, що вони сягають часів Стародавнього Єгипту та класичної Греції, а інші – середньовіччя [1, с. 356].

Так, Крістофер Кейтл Холл, юридичний радник Amnesty International у Міжнародному секретаріаті цієї організації в Лондоні, зазначає, що до ХХ століття майже всі судові процеси щодо порушення законів війни проводилися спеціально створеними трибуналами, зазвичай державою-переможницею, а не звичайними судами чи міжнародним кримінальним судом. Першим спеціально створеним міжнародним кримінальним судом, на думку науковця, можна вважати збори суддів із міст Ельзаса, Австрії, Німеччини та Швейцарії, засновані 1474 року для судового процесу над де Хагенбахом за злочини проти «законів Господа і людини», вчинені під час окупації міста Брайзаха [2].

Історія розвитку міжнародного кримінального права охоплює багатовіковий період і містить велику кількість фактичного матеріалу для проведення досліджень. Об'єднання зусиль держав у цій сфері можна простежити з моменту виникнення у них спільних інтересів, насамперед під

час укладання міжнародних договорів з питань співробітництва (як політичного, так і економічного).

Хоча існує багато точок зору на історію виникнення інститутів міжнародного права в сфері боротьби з міжнародною злочинністю, ми здебільшого дотримуємося позиції, яка передбачає інститут екстрадиції як перший правовий інститут міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства.

Першим відомим документальним свідченням правового регулювання екстрадиції датується близько 1280 р. до н.е., коли фараон Єгипту Рамзес II підписав мирний договір з хетами після відбиття їх спроби вторгнутися в Єгипет. У ньому прямо зазначалося: «Якщо хто-небудь втече з Єгипту і піде в країну хетів, то цар хетів не буде його затримувати, а поверне в країну Рамзеса» [4, с.117], зародження якого відбулося в древніх східних цивілізаціях, таких як єгипетська, китайська, халдейська й асирійсько-вавилонська.

Подальшого розвитку міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю зазнає в період створення державних об'єднань, спілок (союз князівств Київської Русі, Русь - Візантія, Річ Посполита тощо). Основні джерела права Київської Русі містили норми, які регулювали деякі питання міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. Вже в X столітті в Стародавній Русі уклалися договори, що встановлювали процесуальні правила видачі русичів іншими державами [81]. Наприклад, згідно з Угодою київського князя Олега з Візантією 911 року, русичі, які вчинили злочини у Візантії, повинні були бути видані для покарання на батьківщину, а греки - надсилатися до Візантії. Договори князів Ігоря (944 р.) і Святослава (971 р.) з Візантією також передбачали видачу злочинців, згаданих у Повісті минулих літ. При цьому науковці відзначають особливості цих договорів: екстрадиція була пов'язана з імунітетом від місцевої юрисдикції, а також той факт, що під видачу потрапляли особи, які вчинили здебільшого загально-кримінальні, а не політичні злочини [1, с. 38].

У період середньовіччя між державами було укладено чимало угод про видачу, однак здебільшого йшлося про екстрадицію політичних злочинців. Наприклад, договір 1174 року між королем Англії Генріхом II і королем Шотландії Вільямом, договір 1661 року між Англією і Данією, договірний запис Росії зі Швецією про видачу перебіжчиків 1649 р. тощо. Як правило, втікачів із союзницьких держав видавали їх урядам, а з недружніх - не видавали.

Одним з найдавніших і відомих прецедентів, що сприяли формуванню міжнародного кримінального права, є «Кодекс Хаммурапі». В законах Хаммурапі широко застосовувався принцип «око за око»: порушник мав компенсувати втрати потерпілого і своїм життям відповідав за життя вільної людини, навіть якщо це не було навмисне вбивство. Таким чином, Кодекс Хаммурапі регулював важливі аспекти справедливості, включаючи відшкодування шкоди, покарання для обвинувачених та відповідальність свідків.

Період з кінця XVIII століття до початку XIX століття характеризується укладенням міжнародних (двосторонніх і багатосторонніх) угод, що передбачають переслідування осіб, які вчинили військові та загальнокримінальні злочини, а також формуванням принципу невидачі політичних злочинців. Більш повна кодифікація законів і звичаїв війни була здійснена другою Гаазькою конференцією у 1907 році. Хоча в той період міжнародне право надавало широкі можливості для застосування сили, а війна вважалася законним засобом політики, значною мірою воно було правом війни.

Період між закінченням Першої і Другої світових воєн, що тривав з 1919 р. до 1945 р., став часом, коли розвиток правового регулювання міжнародного співробітництва у сфері кримінального права та процесу рухався у руслі раніше намічених тенденцій, але з урахуванням коректив, внесених першою спробою створення організованого співтовариства держав - Ліги Націй та її діяльності. Після Першої світової війни термін «злочинці війни» охоплював два значення: в ширшому сенсі - винуватці військової

агресії та особи, відповідальні за порушення законів і звичаїв війни, а в більш вузькому сенсі - лише порушники законів і звичаїв війни.

Міжнародне кримінальне судочинство у справах про воєнні злочини могло розпочатися в 1919 році, коли відповідно до розділу III частини IV Версальського мирного договору від 28 червня 1919 року між Німеччиною і 27 союзними та асоційованими державами, його сторони взяли на себе зобов'язання організувати спеціальний трибунал для публічного розгляду кримінальної справи за обвинуваченням німецького імператора Вільгельма II; переслідувати в кримінальному порядку і видавати передбачуваних воєнних злочинців; деякі інші зобов'язання. Аналогічні вимоги містилися в ряді інших міжнародних договорів (Сен-Жерменський мирний договір від 10.09.1919 р. між Австрійською Республікою та 17 союзними державами, Тріанонський мирний договір від 04.06.1920 р. між Угорщиною і 17 союзними та асоційованими державами). За Версальським договором встановлювалося три види юрисдикції у справах про злочини, пов'язані з війною: Міжнародний кримінальний суд, військові суди тієї чи іншої держави, змішані суди. Лондонська угода 1945 року містила лише два види юрисдикції: Міжнародний військовий трибунал і національні або окупаційні суди.

Під час Другої світової війни міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю дещо призупинилося. Проте в процесі створення антигітлерівської коаліції закладалися моральні та юридичні підстави для боротьби з фашизмом і передумови для повоєнного міжнародного співробітництва.

У червні 1945 року конференція Об'єднаних Націй у Сан-Франциско прийняла Статут ООН, який поклав початок сучасному міжнародному праву. У середині того ж року відбулася Потсдамська (Берлінська) конференція керівників трьох держав, яка вирішила складний комплекс питань щодо відповідальності Німеччини за агресію.

Досить важливе значення у формуванні права міжнародної індивідуальної кримінальної відповідальності мало прийняття в 1945 році

Статуту Міжнародного військового трибуналу для суду над головними німецькими воєнними злочинцями (Нюрнберзький військовий трибунал), а в подальшому і Статуту Міжнародного військового трибуналу для суду над японськими воєнними злочинцями (Токійський військовий трибунал). Статути визначили три види злочинів, які тягнуть за собою індивідуальну відповідальність вищих посадових осіб держави: злочини проти миру, воєнні злочини і злочини проти людяності.

Наступний етап інституціоналізації переслідування воєнних злочинів тривав з 1945 року до початку 1990-х років. У цей період система екстрадиції займала дуже важливе місце в системі інструментів боротьби з агресією, міжнародними злочинами та злочинами транснаціонального характеру. Важливу роль у розвитку принципу індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини та злочини агресії, відіграли міжнародні організації, серед яких центральну роль відіграла Організація Об'єднаних Націй, створена у 1945 році.

Таким чином, наразі важко точно визначити, коли з'явилися перші норми міжнародного кримінального права. Проте, на нашу думку, розвиток міжнародного кримінального права бере свій початок ще з часів Стародавнього Єгипту та Київської Русі, і на превеликий жаль, це питання досі залишається актуальним і має місце подальшому розвитку.

1.2 Нюрнберзький та Токійський трибунали: перші кроки до міжнародного кримінального правосуддя

Важливу роль у становленні міжнародного кримінального права та вирішенні міждержавних спорів відіграли міжнародні трибунали, створені після Другої світової війни, які вже були згадані в попередньому підрозділі.

8 серпня 1945 року Франція, СРСР, Велика Британія та США підписали Лондонську угоду та Хартію, відому як Нюрнберзька хартія, яка передбачала створення міжнародного військового трибуналу для суду над німецькими

лідерами. Хартія класифікувала злочини, за які обвинувачених мали судити, за трьома категоріями: злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності.

Крім Нюрнберзького процесу, союзники створили трибунал для суду над лідерами Японії. У 1931 році, після окупації японськими військами провінції Маньчжурія в Китаї, Японія розпочала кампанію завоювання Південно-Східної Азії та Тихого океану. У 1937 році Японія вторглася в регіон Шанхай-Нанкін і окупувала місто Нанкін, де японські військові гвалтували, катували та вбивали китайських цивільних та військовополонених. Подібні злочини здійснювалися і в інших районах Китаю та під час окупації Маніли на Філіппінах.

На заключній військовій конференції в Потсдамі в липні 1945 року союзники домовилися про післявоєнну політику щодо Японії та оголосили про намір притягнути до відповідальності японських військових злочинців, зокрема за нелюдське поводження з військовополоненими союзників [11]. У серпні 1945 року, після того, як Сполучені Штати скинули на Японію дві атомні бомби, імператор Японії беззастережно капітулював. Генерал Дуглас Макартур взяв на себе відповідальність за окупацію Японії з 1945 по 1952 рік і створив Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу. Судові процеси розпочалися в Токіо у травні 1946 року. За прикладом Нюрнберзького трибуналу, Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу звинуватив 28 японських військових і цивільних керівників у воєнних злочинах, злочинах проти миру і злочинах проти людства.

Ті самі питання щодо правосуддя *ex post facto* («після факту»), які висловлювались щодо Нюрнберзького процесу, були порушені й щодо Токійського трибуналу.

Аналізуючи ці події, можна зробити висновок, що Нюрнберзький і Токійський трибунали мали позитивний вплив на розвиток ідеї Міжнародного кримінального суду (МКС). Проте, слід зазначити й деякі їхні недоліки:

- по-перше, це були суди переможців над переможеними;

- по-друге, злочини, що розглядалися цими трибуналами, не отримали належної правової оцінки, що стало предметом критики сучасників;
- по-третє, суд складався лише із суддів, представлених країнами-переможницями, що ставило під питання неупередженість та незалежність винесених рішень [10].

Післявоєнні трибунали мали статус *ad hoc*, тобто були створені для конкретного випадку і не мали постійного характеру. Однак досвід Нюрнберга і Токіо сприяв процесу формулювання та закріплення принципів і норм, багато держав виступили з ініціативою закріплення таких принципів на договірному рівні.

Таким чином, Нюрнберзький та Токійський міжнародні трибунали, хоч і мали статус *ad hoc*, відкрили шлях для формування МКС як окремої самостійної інстанції та значно вплинули на розвиток інституту притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

1.3 Створення Міжнародного військового трибуналу для колишньої Югославії (МВТЮ) та Міжнародного трибуналу для Руанди (МТР)

«Ніщо не може зупинити ідею, час якої настав», – писав один з активних прихильників створення Міжнародного кримінального суду [12]. У відповідь на трагічні події першої половини 90-х років Рада Безпеки ООН створила Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії в 1993 році, а у 1994 році – Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди.

У 1993 році вперше серйозні порушення міжнародного гуманітарного права в контексті конкретного збройного конфлікту стали предметом не лише уваги міжнародної спільноти, а й судового розгляду.

На початку 1990-х років, вперше з часів Другої світової війни, в самому центрі Європи - на території розпаду Югославської федерації - спалахнули масштабні та криваві етнічні конфлікти, що супроводжувалися масовими порушеннями прав громадян [82].

Після смерті багаторічного керівника Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія Йосипа Броз Тіто у 1980 році, в країні посилювались міжнаціональні конфлікти, що привели до політичної кризи, виходу зі складу СФРЮ Хорватії та Словенії і гострого міжетнічного конфлікту на території Республіки Боснія і Герцеговина між збройними формуваннями місцевих сербів, босняків-мусульман і хорватів. Боснійська війна характеризувалася запеклими бойовими діями за участі як нерегулярних збройних формувань, сформованих за етнічно-релігійним принципом, так і регулярних військ Хорватії і Сербії, очолюваної президентом Слободаном Мілошевичем.

Тривала облога Сараєво і різанина у Сребрениці дали привід НАТО втрутитись в конфлікт, провівши операцію проти армії боснійських сербів, що стало вирішальною подією в справі припинення війни, яка забрала життя понад 100 тисяч чоловік, — в грудні 1995 року лідером боснійців Алією Ізетбеговичем, президентом Сербії Слободаном Мілошевичем і президентом Хорватії Франьо Туджманом було підписано угоди з припинення вогню і відокремлення територій ворогуючих сторін.

По завершенні Боснійської війни міжетнічні конфлікти розгорілись у самій Сербії — розпочавшись як протистояння просербської поліції із радикально налаштованим переважаючим албанським населенням в Автономному краї Косово і Метохія, який ще у 1989 році за ініціативи Мілошевича був позбавлений атрибутів державності, через рік воно переросло у відкриті зіткнення із т. зв. Армією Визволення Косово, штаб котрої знаходився в Албанії. Для протидії сепаратистам, які домагались виходу як зі складу Сербії, так і Югославії, і розпочали атаки на воєнні об'єкти, в квітні 1998 року за розпорядженням Мілошевича в Косово була направлена югославська армія, що викликало критичну реакцію на Заході.

Відмова Мілошевича відкликати армію, яка брала участь в етнічних чистках в регіоні, привела до початку операції НАТО «Союзна сила» — бомбардування воєнних та стратегічних об'єктів на території Сербії, здійснені з березня по червень 1999 року, дали можливість завершити Косовську війну і взяти регіон під контроль НАТО та міжнародних організацій. Це підірвало авторитет Мілошевича і у серпні 2000 року він програв президентські вибори, спроба фальсифікації яких привела до масових протестів і демонстрацій, відомих як «Бульдозерна революція», котра змусила Слободана Мілошевича подати у відставку.

Правовою основою Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії є Резолюції Ради Безпеки 771 і 780, які класифікують порушення міжнародного гуманітарного права як загрозу міжнародному миру і безпеці. Відповідно, Рада Безпеки застосувала Главу VII Статуту ООН і заснувала Міжнародний кримінальний суд для відновлення міжнародного миру і безпеки відповідно до повноважень, передбачених цією главою.

Заснований у 1993 році, Міжнародний трибунал мав юрисдикцію щодо діянь, вчинених до його заснування, і діє безстроково (статті 8,9 Статуту). З моменту свого заснування трибунал офіційно затвердив понад два десятки обвинувальних актів і провів майже десяток слухань відповідно до статті 61 Правил процедури і доказів. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії, як і всі попередні міжнародні кримінальні трибунали, був судом *ad hoc*. У преамбулі Статуту та статті 8 "Територіальна юрисдикція" зазначено, що юрисдикція Суду поширюється лише на територію колишньої Югославії і що він був створений виключно для покарання осіб, відповідальних за міжнародні злочини, скоєні на цій території.

Отже, Міжнародний трибунал з розслідування злочинів у колишній Югославії за своєю правовою природою не є універсальним органом кримінального правосуддя, який поширює свою юрисдикцію в часі і просторі на всіх осіб, що скоїли діяння, визнані злочинними згідно з нормами

міжнародного права. Цей трибунал «прив'язаний» як до кола осіб, так і до території.

Подібний ad hoc трибунал був створений у зв'язку з геноцидом у Руанді. У 90-х роках ХХ століття конфлікт між народностями тутсі та хуту призвів до спалаху жорстокого насильства. 30 квітня 1994 року Голова Ради Безпеки у своїй заяві засудив порушення міжнародного гуманітарного права в Руанді і наголосив на необхідності розслідування серйозних порушень цього права. У резолюціях 918 (1994) та 925 (1994) Рада Безпеки знову засудила триваючі масові вбивства в Руанді. 1 липня 1994 року в резолюції 935 Рада Безпеки зазначила, що геноцид та інші систематичні й широкомасштабні порушення міжнародного гуманітарного права становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, що зумовило створення кримінального трибуналу для стримування конфлікту і покарання винних.

Територіальна юрисдикція Руандійського трибуналу не обмежується територією Руанди, а поширюється й на територію сусідніх держав стосовно серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених громадянами Руанди (стаття 7 Статуту).

Таким чином, міжнародні трибунали щодо Руанди та колишньої Югославії за своєю правовою природою не є універсальними інститутами кримінального правосуддя, які поширюють свою юрисдикцію в часі та просторі на всіх осіб, які вчинили діяння, що є кримінально караними згідно з міжнародним правом. Ці трибунали "обмежені" як колом осіб, так і територією.

Створені для реагування на міжнародні злочини, вони за своєю правовою природою є недосконалими інститутами міжнародного кримінального правосуддя і не можуть запобігти іншим міжнародним злочинам, вчиненим після їх заснування. Ці трибунали були створені для покарання винних у скоєнні злочинів. Юрисдикція цих трибуналів не була постійною і існувала лише на спеціальній основі протягом обмеженого періоду часу.

1.4 Римський статут та Міжнародний кримінальний суд (МКС)

4 грудня 1989 року в пункті 1 резолюції 44/39 [13] Генеральна Асамблея звернулася до Комісії міжнародного права з проханням розглянути питання про заснування Міжнародного кримінального суду під час роботи над проектом Статуту про злочини проти миру та безпеки людства. У 1992 році Комісія створила спеціальну робочу групу для прийняття статуту у формі багатостороннього договору. У 1993 році Комісія вирішила відновити Робочу групу під назвою "Робоча група з розробки проекту Статуту Міжнародного кримінального суду". У 1994 році Комісія завершила підготовку проекту Статуту і рекомендувала скликати дипломатичну конференцію для розгляду і прийняття міжнародного договору про заснування Міжнародного кримінального суду. Вона рекомендувала Генеральній Асамблеї скликати дипломатичну конференцію для розгляду і прийняття міжнародного договору про заснування Міжнародного кримінального суду.

Резолюцією 49/53 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1994 року Генеральна Асамблея постановила заснувати спеціальний комітет для розгляду основних питань, що виникають у зв'язку з проектом Статуту; резолюцією 50/46 Генеральної Асамблеї від 11 грудня 1995 року був створений Підготовчий комітет для підготовки зведеного проекту тексту договору про Міжнародний кримінальний суд, прийнятого для більшості. Під час своїх обговорень Підготовчий комітет постійно виявляв і відзначав розбіжності між державами.

Результатом кропіткої і тривалої роботи став проект Статуту, поданий на дипломатичну конференцію в Римі [14]. Дипломатична конференція ООН відбулася з 15 червня до 17 липня 1998 року в Римі [15]. На конференції був представлений проект угоди про заснування Міжнародного кримінального суду [16]. 17 липня 1998 року (при голосуванні 120 – «за», 7 – «проти» і 21 – утримався) Дипломатична конференція прийняла Статут [17]. Так був

заснований Міжнародний кримінальний суд, уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства.

Римський статут [24], у своїх основних положеннях, базується на Статуті та вироках Нюрнберзького трибуналу. Виступаючи на церемонії підписання статуту Міжнародного кримінального суду в Римі 18 липня 1998 року, Генеральний секретар ООН зазначив: «Створення суду і надалі є надією для прийдешніх поколінь та гігантським кроком уперед на шляху до торжества універсальних прав людини та верховенства права» [20]. Цей договір набув чинності 1 липня 2002 року, через 60 днів після того, як 60 держав стали учасниками Статуту шляхом ратифікації або приєднання. Юрисдикція МКС поширюється на найбільш тяжкі міжнародні злочини, вчинені після 1 липня 2002 року.

На даний момент у провадженні МКС перебувають справи з розслідування злочинів, вчинених у Демократичній Республіці Конго, на півночі Уганди, у Дарфурі (Судан) та в Центральноафриканській Республіці. Офіс прокурора МКС також вивчає матеріали щодо злочинів в Афганістані, Колумбії, Чаді, Кенії та Кот-д'Івуарі [19].

Римський статут складається із Преамбули, 128 статей та 13 частин (розділів):

- 1) Частина 1. Установа суду;
- 2) Частина 2. Юрисдикція, застосування та застосовне право;
- 3) Частина 3. Загальні принципи кримінального права;
- 4) Частина 4. Склад і управління справами суду;
- 5) Частина 5. Розслідування та кримінальне переслідування;
- 6) Частина 6. Судовий розгляд;
- 7) Частина 7. Міра покарання;
- 8) Частина 8. Оскарження і перегляд;
- 9) Частина 9. Міжнародне співробітництво та судова допомога;
- 10) Частина 10. Виконання;

- 11) Частина 11. Асамблея держав-учасників;
- 12) Частина 12. Фінансування;
- 13) Частина 13. Прикінцеві положення.

У частині 1 статті 126 Римського статуту міститься застереження про те, що Статут вступає в силу в перший день місяця, наступного після 60-го дня після здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй 60-ї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання. Для кожної держави, яка ратифікує, приймає, затверджує Статут або приєднується до нього після здачі на зберігання 60-ї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання, Статут набирає чинності в перший день місяця, що настає після 60-го дня після здачі такою державою своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання [24].

Станом на сьогодні учасниками МКС є 124 держави, включно із усіма країнами Південної Америки, практично усією Європою, половиною країн Африки та більшою частиною Океанії [22].

Таким чином, ідея утворення міжнародного кримінального суду довгий час обговорювалась і декілька раз вона була близькою до реалізації — після Першої світової війни, перед Другою світовою війною у зв'язку з актами тероризму та на початку 60-х років в рамках ООН. Однак до останнього часу існував лише один прецедент створення міжнародних кримінальних судів — Міжнародні військові трибунали. Не дивлячись на широке визнання правових принципів, на яких будувалась їх діяльність, вони не змогли досягнути того ступеню універсальності, всезагального засудження, якої вимагає вчинення міжнародних злочинів. Тому останнє десятиліття ХХ ст. можна вважати революційним у галузі переслідування за міжнародні злочини. Наприкінці 80-х років минулого століття ідея про необхідність створення МКС знову постала на порядку денному міжнародної спільноти [23].

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

2.1 Міжнародний кримінальний суд: структура, функції та юрисдикція

Одним з найважливіших елементів Суду є його структура, яка згідно зі статтею 34 Статуту включає Президію; Апеляційну палату, Судову палату, Палату попереднього провадження, Канцелярію прокурора та Секретаріат. Таким чином, всі стадії кримінального процесу зосереджені в цьому органі, а саме органи попереднього розслідування та досудової підготовки, власне суд, який розглядає справу по суті, апеляційна інстанція, а також координуючі та допоміжні органи [85].

Особливий вклад в розвиток МКС вносить Асамблея держав-учасниць Римського договору. Кожна держава, що є учасницею Римського договору представляється в Асамблеї одним представником. Держави, що лише підписали Договір про створення Суду мають можливість бути присутніми у цій Асамблеї на правах спостерігачів. До її повноважень також належать важливі функції, наприклад, на засіданні Асамблеї обираються судді, Прокурор, вона розглядає і приймає бюджет МКС.

Загальна кількість суддів МКС складає – 18, але може бути збільшена шляхом внесення Президією пропозиції про збільшення числа суддів, але при цьому необхідно вказати належні для цього причини. Така пропозиція підлягає розгляду на засіданні Асамблеї держав-учасниць, вона вважається прийнятою, якщо буде схвалена на засіданні двома третинами голосів членів Асамблеї держав-учасників, і вступає в силу в строк, встановлений рішенням Асамблеї держав-учасників.

Також існує можливість зменшення числа суддів, але воно не може бути меншим за 18. У випадку прийняття такої пропозиції число суддів поступово зменшується у міру закінчення терміну повноважень діючих суддів до досягнення необхідного числа.

Судді обираються з-поміж осіб, які мають високі моральні якості та які є неупередженими і незалежними, відповідають тим вимогам, що пред'являються в їх державах для призначення на вищі судові посади. Кандидат на обрання до складу Суду може висуватися двома шляхами: перший – відповідно до процедури, що існує в державі висунення для кандидатур, що призначаються на вищі судові посади, другий – відповідно до процедури, передбаченої в Римському статуті.

Процедура обрання судді, що передбачена у Римському статуті починається із заяви, в якій з усіма необхідними подробицями повідомляється про те, яким чином кандидат відповідає вищевказаним трьом вимогам. При проведенні виборів, існує застереження, що стосується громадянства кандидата в судді, а саме: кожна держава-учасниця може висунути одного кандидата, який не обов'язково повинен бути громадянином цієї держави-учасниці, але в будь-якому випадку повинен бути громадянином будь-якої держави-учасниці. Для проведення виборів складається два окремих списки.

Судді обираються на засіданні Асамблеї держав-учасниць, що скликається для цієї мети, шляхом таємного голосування. Обраними до складу Суду є 18 кандидатів, які отримали найбільшу кількість голосів і більшість у дві третини голосів держав-учасниць, які присутні й беруть участь в голосуванні. У разі, якщо достатня кількість суддів не обрана в ході першого туру голосування, проводяться подальші тури голосування до заповнення місць, що залишаються.

При відборі суддів враховують необхідність в забезпеченні в складі членів Суду:

- 1) представництва основних правових систем світу;
- 2) справедливого географічного представництва;

3) справедливого представництва суддів жіночої та чоловічої статі. Також дотримуються правила: у складі Суду не повинно бути двох громадян із однієї і тієї ж держави (якщо особа має подвійне громадянство, то необхідно вважати її громадянином тієї держави, де вона зазвичай користується своїми цивільними та політичними правами).

Судді займають свою посаду протягом 9-ти років, без права повторного обрання. При перших виборах одна третина суддів, що відбираються за голосуванням, залишається на посаді протягом трьох років; одна третина суддів – протягом шести років, а інші судді залишаються на посаді протягом дев'яти років. Суддя, обраний на трирічний термін має право бути переобраним на повний термін [24].

Щодо Президії, то відповідно до статті 38 Римського статуту [24], вона складається із Голови, першого і другого віце-голови, які обираються абсолютною більшістю голосів суддів з-поміж усіх суддів. Вони виконують свої функції протягом трирічного терміну або до завершення терміну їх повноважень як суддів, в залежності від того, який з цих термінів закінчується раніше і можуть бути переобрані один раз.

Голова Президії разом із першим та другим віце-головою складають Президію та несуть відповідальність за належне управління справами Суду, за винятком Канцелярії Прокурора та інші функції, які покладені на них Римським статутом. Так, видно, що Президія є органом, який не здійснює правосуддя, а лише організовує роботу Суду.

Відповідно до статті 39 Римського статуту після обрання суддів Суд організовує у своєму складі палати: Апеляційну, Судову, Палату попереднього провадження.

Апеляційна палата складається з Голови та ще чотирьох суддів, Судова палата – не менше ніж з шести суддів і Палата попереднього провадження – не менше ніж з шести суддів. Призначення суддів до складу палат здійснюється з урахуванням характеру функцій, які покладаються на кожну палату, кваліфікації та досвіду обраних суддів, з тим щоб в кожній палаті було

відповідне поєднання суддів, які є фахівцями в галузі кримінального права і процесу та в області міжнародного права.

Також у Римському статуті визначено гарантію діяльності суддів – незалежність, тобто судді є незалежними при виконанні своїх обов'язків та визначено таке обмеження: судді не можуть займатися ніякою діяльністю, яка може перешкоджати виконанню ними своїх суддівських функцій або може змусити засумніватися в їх незалежності.

Наступним органом МКС є Канцелярія Прокурора Її статус регулюється статтею 42 статуту, яка встановлює, що Канцелярія Прокурора діє незалежно як окремий орган Суду, а також вказує, що її працівники не здійснюють запитів і не виконують вказівок з будь-якого зовнішнього джерела.

До функцій Канцелярії Прокурора належать:

- 1) отримання переданих до Суду ситуацій та обґрунтованої інформації про злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду;
- 2) вивчення, здійснення розслідувань та кримінальних переслідувань, які стосуються переданих ситуацій.

Канцелярію очолює Прокурор, він може мати одного або декількох заступників для допомоги, які працюють на основі повної зайнятості.

Обов'язковою умовою, яка постає при виборі заступника є те, що Прокурор та заступники Прокурора повинні бути громадянами різних держав. До повноважень Прокурора входять обов'язки з керівництва та управління Канцелярією, включаючи персонал, приміщення та інші наявні ресурси, заступники Прокурора наділені всіма повноваженнями, які є у Прокурора.

Першим Прокурором МКС став 16 червня 2003 року представник Аргентини, Луїс Морено Окампо [36].

Прокурор може призначити одного або кількох заступників прокурора. Прокурор та його заступники можуть призначати осіб з високими моральними якостями, високою кваліфікацією та значним практичним досвідом у сфері кримінального переслідування або судового розгляду кримінальних справ.

Вони повинні мати достатні знання та вільно володіти принаймні однією з робочих мов МКС. Прокурор та його заступник повинні бути громадянами різних країн. Варто зазначити, що не існує положення, яке б забороняло суддям МКС мати одне громадянство. Ця ситуація викликала гострі дискусії під час розробки Римського статуту МКС, оскільки такі норми дозволяють представникам однієї країни виконувати функції обвинувачення та суддівства [37].

Статут МКС також встановлює обмеження щодо роботи Прокурором за сумісництвом. Згідно з п.5 ст.42 Статуту, Прокурор не може займатися жодною діяльністю, яка могла би перешкоджати виконанню його функцій або поставити під сумнів його незалежність; він також не має права займатися іншими видами професійної діяльності.

Після обрання Прокурора, він зобов'язаний відповідно до ст.45 Статуту МКС прийняти на відкритому засіданні Суду присягу, що буде виконувати свої обов'язки неупереджено і добросовісно. Документ з текстом присяги, підписаний новообраним Прокурором МКС і засвідчений Головою чи заступником Голови Бюро Асамблеї держав-учасниць, здається в Секретаріат і зберігається в архівах Суду.

У разі невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків, Прокурор та його заступник можуть бути усунені з посади. Пункт 1 статті 46 Статуту МКС передбачає дві підстави для усунення з посади: серйозний проступок або значне порушення своїх обов'язків за Статутом відповідно до Правил процедури та доказування, або якщо особа не здатна виконувати функції, покладені на неї Статутом МКС.

Повноваження Прокурора МКС можна розділити на дві категорії: керівництво Офісом Прокурора МКС та процесуальні повноваження у сфері кримінального провадження.

Керівництво Офісом Прокурора. Згідно зі ст.42 (2) Статуту МКС, Прокурор має всі повноваження щодо керівництва та управління Офісом Прокурора, включаючи персонал, приміщення та інші ресурси. Відповідно до

п.1 та п.2 ст.44 Статуту МКС, Прокурор призначає до Офісу кваліфікований персонал, забезпечуючи високий рівень працездатності, компетентності та добросовісності. Процедура призначення співробітників визначена у Правилах про персонал МКС. Прокурор має право надавати дозвіл на щорічну відпустку та відкликати співробітників з відпустки у надзвичайних випадках.

Міжнародне співробітництво. Прокурор має повноваження щодо співпраці з державами-учасницями та державами, які не є учасниками Статуту МКС. Він може звертатися з проханнями про співробітництво через дипломатичні канали або іншим чином. Прокурор може просити держави, які не є учасниками Статуту МКС, надати допомогу відповідно до розділу 9 Статуту на основі спеціальної домовленості.

Кримінальне переслідування. Аналіз Статуту МКС та ППД показує, що Прокурор має широкі повноваження на кожній стадії провадження справи в МКС, особливо на стадії досудового провадження [37]. Інформація про злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, передається Прокурору, який оцінює серйозність цієї інформації та може вимагати додаткову інформацію. За наявності достатніх підстав для розслідування, Прокурор звертається до Палати попереднього провадження для санкції на проведення розслідування. Після надання санкції Прокурор розпочинає розслідування, однаково досліджуючи обставини, що свідчать як про винуватість, так і про невинуватість особи.

Повноваження під час розслідування. Згідно зі ст. 54 Статуту МКС, Прокурор має право: збирати та вивчати докази; вимагати явки і допитувати осіб, які знаходяться під слідством, потерпілих і свідків; отримувати сприяння держав та міжурядових організацій; укладати угоди та домовленості для полегшення співпраці; забезпечувати конфіденційність інформації та захист доказів.

Судовий розгляд та апеляція. Під час попереднього судового розгляду Прокурор підтримує обвинувачення доказами, достатніми для встановлення істотних підстав вважати, що особа вчинила злочин. Після

затвердження обвинувачення відбувається судовий розгляд справи по суті. На стадії апеляційного провадження Прокурор може оскаржити рішення про виправдання, рішення про визнання винуватим та вирок на підставі процесуальної помилки, помилки у факті або помилки у праві. Прокурор також може подати апеляцію від імені засудженого, якщо вважає, що рішення було несправедливим [37].

Непроцесуальні аспекти управління. Непроцесуальні аспекти управління справами та обслуговування Суду здійснює Секретаріат, за умови, що це не шкодить функціям та повноваженням Прокурора.

Секретаріат очолює Секретар, який є головною адміністративною посадовою особою Суду, крім цього до складу Секретаріату входить заступник Секретаря.

Секретаря обирають судді строком на 5 років, шляхом таємного голосування абсолютною кількістю голосів, також беруться до уваги рекомендацію Асамблеї держав-учасниць. Свої повноваження секретар здійснює на постійній основі та наділений можливістю бути переобраним на ще один термін.

Згідно зі статтею 44 Статуту, Прокурор та Секретар мають повноваження призначати до органів, які вони очолюють кваліфікований персонал, який буде необхідний для роботи органу, так, у випадку Прокурора це включає призначення слідчих.

Юрисдикція Міжнародного кримінального суду дуже ретельно сформульована в Римському статуті і встановлює головний принцип його діяльності – це принцип комплементарності, який означає, що Суд може здійснювати свою юрисдикцію тільки в тому випадку, якщо національний суд не здатний чи не готовий сам її реально здійснити.

Так, у випадку збігу юрисдикції МКС і національних судів, першість надається національним судам, тому що МКС не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юстиції, і діє тільки у випадку їхньої бездіяльності. В загальному поняття юрисдикція розглядається як – право суду

розглядати конкретні справи, фактично ж суд відповідає на питання: чи має він право розглядати справу щодо певного діяння, вчиненого певною особою на певній території у певний проміжок часу.

У статті 5 Римського статуту встановлено, що юрисдикція МКС обмежується найсерйознішими злочинами, що викликають заклопотаність всього міжнародного суспільства. Відповідно МКС має юрисдикцію щодо таких злочинів: 1) злочин геноциду; 2) злочини проти людяності; 3) воєнні злочини; 4) злочин агресії, про які ми детально згадаємо в наступному підрозділі 2.2.

Також до Римського статуту додано статтю 15 bis та 15 ter, які регулюють здійснення юрисдикції МКС щодо злочину агресії, зокрема, встановлюють такі загальні правила:

- МКС може здійснювати юрисдикцію тільки щодо злочинів агресії, які вчинені після одного року з моменту ратифікації або прийняття цих поправок тридцятьма державами-учасницями;
- МКС здійснює юрисдикцію на підставі рішення, яке прийнято після 1 січня 2017 року;
- МКС може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії, якщо тільки держава-учасниця раніше не заявила про невизнання такої юрисдикції шляхом направлення відповідної заяви Секретарю. З цього правила є виняток: на основі глави VII Статуту ООН Рада Безпеки ООН може за допомогою прийняття резолюції передати МКС ситуацію, яка включає злочини, вчинені на території не держави-учасниці або не її громадянами;
- Стосовно держави, яка не є учасником Римського статуту, МКС не здійснюватиме свою юрисдикцію щодо злочину агресії, вчиненого громадянами цієї держави або на її території;
- Прокурор може починати розслідування злочину агресії лише після винесення Радою Безпеки рішення відносно акту агресії, у випадку якщо його не винесено, то за умови, що Палата попереднього провадження санкціонує початок розслідування.

Таким чином, ознайомлення зі структурою МКС, до якої входять Прокурор МКС, Президія, Апеляційна палата, Судова палата, Палата попереднього провадження, Канцелярія прокурора(Секретаріат), також аналіз їх повноважень та юрисдикції суду, допомогли нам визначити нюанси та важливість діяльності цього органу.

2.2 Поняття та класифікація воєнних злочинів

Як згадувалося раніше, Міжнародний кримінальний суд - це міжнародна судова організація, створена для розслідування і судового розгляду справ осіб, звинувачених у геноциді, воєнних злочинах і злочинах проти людяності. Це перша постійно діюча установа такого типу. Суд розпочав свою роботу в липні 2002 року, після ратифікації Римського статуту, який є основою його функціонування, 60 країнами.

Варто зазначити, що МКС може розглядати справи за трьох умов:

- Держава підписала та ратифікувала Римський Статут;
- Рада Безпеки ООН передає справу до МКС;
- Коли держава-учасниця РС сама ініціює справу в МКС [21].

Що ж собою являє Римський Статут [24] ми згадували в Розділі 1, коли говорили про історію розвитку міжнародного кримінального судочинства. Якщо бути максимально коротким - це міжнародний договір, що заснував Міжнародний кримінальний суд.

Статут надає право Суду розглядати такі міжнародні злочини:

- геноцид (намір винищити певну національну, расову, етнічну або релігійну групу);
- злочини проти людяності (масштабне переслідування мирного населення):

- воєнні злочини (порушення законів та звичаїв ведення війни (наприклад, щодо поводження з військовополоненими або використання заборонених видів зброї);

- злочини агресії (планування або здійснення особою, яка здійснює контроль над силовими формуваннями акту агресії, який є порушенням Статуту ООН(далі разом ці злочини – міжнародні злочини) [25].

Злочин геноциду

Термін «геноцид» (грец., лат. «génos» – рід, плем'я, «caedo» - вбиваю) у 1944 році запропонував Рафаель Лемкін, випускник Юридичного факультету Львівського університету. Лемкін вважав, що у міжнародному праві має існувати спеціальна категорія, що позначає переслідування людей через їхню приналежність до певної групи [83]. Згодом, у 1948 році, геноцид було визнано злочином, що грубо порушує норми міжнародного права та завдає великих втрат людству [26].

Особливими ознаками геноциду, що вирізняють його з-поміж інших міжнародних злочинів, є намір знищити цілком або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу.

Відповідно до статті 6 РС геноцидом вважається:

- Вбивство членів відповідної групи.
- Заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам відповідної групи.
- Насильницька передача дітей з однієї людської групи до іншої.
- Заходи, розраховані на запобігання дітонародженню у середовищі такої групи.
- Навмисне створення для групи таких умов життя, які розраховані на фізичне знищення її в цілому або в частині.

Відповідальність за геноцид передбачено:

1. Конвенцією про запобігання злочину геноциду покарання за нього 1948 року [27];

2. Римським статутом Міжнародного кримінального суду 1998 року [24].

Злочини проти людяності

Такі жорстокі злочини справляють серйозний руйнівний вплив на людську особистість, принижують гідність або погіршують стан однієї людини чи групи осіб.

Злочини проти людяності можуть скоюватись як у мирний час, так і під час збройного конфлікту. Для юридичної кваліфікації цих злочинів необхідно довести, що вони є частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення.

До злочинів проти людяності відносяться (стаття 7 Римського статуту – РС):

- Вбивства.
- Катування.
- Поневолення, винищення, насильницьке зникнення людей.
- Тюремне ув'язнення, депортація або насильницьке переміщення населення.
- Злочин апартеїду (політика расової дискримінації, сегрегації та гноблення).
- Статеве насильство (зґвалтування, сексуальне поневолення, примушування до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація, інші форми сексуального насильства).
- Інші нелюдські діяння аналогічного характеру, що полягають в умисному спричиненні сильних страждань, або серйозних тілесних ушкоджень, або серйозного збитку, завданого психічному чи фізичному здоров'ю.

Відповідальність за злочини проти людяності передбачено:

1. Конвенцією про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності 1968 року [28];

2. Конвенцією про припинення апартеїду та покарання за нього 1973 року [29];

3. Римським статутом Міжнародного кримінального суду 1998 року.

Злочин агресії

Один із найтяжчих міжнародних злочинів, що полягає у плануванні, підготовці, ініціюванні або здійсненні політичним або військовим лідером держави акту агресії, що в силу свого характеру, серйозності і масштабів є грубим порушенням Статуту ООН.

У 2010 році на конференції в Кампалі (Уганда) держави-учасниці РС погодили доповнення тексту Статуту визначенням злочину агресії. Це в майбутньому дасть змогу притягувати до відповідальності осіб, винних у цих злочинах [26].

Дії, які за Кампалійськими поправками можна трактувати як акт агресії:

- Вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини.
- Бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави.
- Блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави.
- Напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави.

Воєнні злочини

Вчиняються учасниками збройних дій та особами, які віддають їм накази. Полягають, зокрема, у вчиненні злочинних діянь щодо осіб, які не беруть активної участі в бойових діях (цивільне населення, військовополонені, поранені, хворі, медичний персонал, особи зі складу збройних сил, що склали зброю, особи, що зазнали корабельної аварії).

За РС до воєнних злочинів належать серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них та інших законів і звичаїв, які застосовуються у збройних конфліктах міжнародного та не міжнародного характеру, зокрема, такі діяння (неповний перелік):

- Умисне вбивство.
- Застосування отрути чи отруєної зброї.
- Умисний цілеспрямований напад на цивільне населення, що не бере безпосередньої участі у воєнних діях.
- Обстріл чи напад на цивільні об'єкти, що не є воєнними цілями, зокрема на цивільні населені пункти, житлові приміщення, культурні цінності, незаконне знищення чи привласнення майна, не виправдане військовою необхідністю.
- Катування чи нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти, примушування військовополоненого чи іншої особи служити у збройних силах ворожої сторони, взяття заручників.

Відповідальність за злочини проти людяності передбачено:

1. Римським статутом Міжнародного кримінального суду 1998 року.
2. Гаазькими та Женевськими конвенціями про закони і звичаї війни.

Якщо говорити зокрема про воєнні злочини, то термін "воєнні злочини" був введений у статті 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі в 1945 році [30]. Стаття 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі визначає воєнні злочини як порушення законів і звичаїв війни, включаючи вбивство, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованій території, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, насильницьке знищення населених пунктів, не мотивоване військовою необхідністю. Зазначається, що така ситуація повинна розглядатися як порушення законів і звичаїв війни.

Женевські конвенції 1949 року [31], які кодифікували міжнародне гуманітарне право після Другої світової війни, містять перший перелік

воєнних злочинів, що розуміються як серйозні порушення конвенцій, враховуючи, серед іншого, особливий характер відносин, що регулюються кожною конвенцією. Крім того, кожна з чотирьох Женевських конвенцій 1949 року встановила власний перелік серйозних порушень, створивши єдину систему.

До них відносяться наступні дії:

- навмисне вбивство;
- катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти;
- навмисне спричинення важких страждань або серйозного каліцтва;
- нанесення шкоди здоров'ю;
- незаконне знищення і привласнення майна, якщо воно не викликане військовою необхідністю;
- примус цивільної особи або військовополоненого служити в збройних силах держави противника;
- позбавлення права на неупереджене судочинство;
- незаконна депортація, переміщення цивільних осіб, що перебувають під захистом;
- незаконний арешт цивільних осіб, що перебувають під захистом;
- захоплення заручників.

Даний перелік суттєво доповнив Додатковий протокол I 1977 року, включивши в число серйозних порушень ще такі:

- проведення певних медичних експериментів;
- перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих та безпечних зон в об'єкти нападу;
- здійснення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільних осіб;

- віроломне використання емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та інших захисних та розпізнавальних знаків;
- переміщення окупаючою державою частини її власного цивільного населення на окуповану територію або депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території;
- невиправдана затримка репатріації військовополонених або цивільних осіб;
- апартеїд;
- напад на історичні пам'ятники та ряд інших.

Окремі склади воєнних злочинів передбачені рядом інших документів. Вони містяться у ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р. [32], ст. 5 Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. [33].

Окремо слід виділити установчі документи органів міжнародної кримінальної юстиції, зокрема Статути міжнародних та змішаних воєнних і кримінальних трибуналів *ad hoc*, Римський статут Міжнародного кримінального суду, про який ми вже згадували.

Існує близько сотні різних складів злочинів, які можна класифікувати як воєнні. Всі вони характеризуються певним набором ознак, притаманних як кожному окремому складу, так і групі загалом.

Сьогодні ми виділяємо п'ять таких ознак:

1. **Здійснення під час збройного конфлікту:** Воєнні злочини вчиняються виключно в умовах збройного конфлікту і пов'язані з ним. Ця ознака включає в себе два аспекти:

- Злочини відбуваються лише під час збройного конфлікту, оскільки дії, що вважаються воєнними злочинами під час війни, у мирний час будуть кваліфікуватися інакше, наприклад, як злочини проти людства. Тип конфлікту (міжнародний чи неміжнародний) не має принципового значення.

- Дії повинні бути пов'язані із збройним конфліктом, тобто кваліфікуватися як «акт війни». Інакше це будуть загальнокримінальні злочини.

2. Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: Воєнні злочини є серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них 1977 року, Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років та інших. Вони:

- Порушують важливі норми міжнародного гуманітарного права[90].

- Посягають на найважливіші принципи цієї галузі, і їх наслідки є трагічними для жертви. Зокрема, у рішенні Апеляційної камери Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії [30], передбачено, що «порушення повинно бути серйозним, тобто порушувати норму, яка передбачає захист найважливіших цінностей, при цьому його наслідки повинні бути трагічними для жертви».

- Вважаються воєнними злочинами незалежно від наслідків [87]. Наприклад, напад на захищених осіб чи медичні експерименти над ними є воєнним злочином незалежно від наслідків [34].

3. Вчинення комбатантами або тими, хто віддає їм накази: Воєнні злочини зазвичай вчиняються комбатантами чи особами, які можуть віддавати їм накази. Міжнародне гуманітарне право регулює відносини між державами з метою захисту жертв війни, і його виконання покладається на збройні сили, партизани та інші подібні формування.

4. Об'єкти посягання: Воєнні злочини посягають на осіб, захищених міжнародним гуманітарним правом, або на їх права. Війна має на меті знищення військового потенціалу противника, а напад на невоєнні об'єкти чи осіб, які не є комбатантами, вважається воєнним злочином [35]. Такі особи називаються підзахисними, і їх захоплення чи знищення не приносить військової переваги.

5. **Умисне чи грубо необережне вчинення:** Воєнні злочини завжди вчиняються умисно або з грубої необережності. Відповідно до статті 30 Статуту Міжнародного кримінального суду, злочини вчиняються «умисно і свідомо» [24], хоча конкретна форма вини визначається кожним окремим складом злочину.

Таким чином, Міжнародний кримінальний суд функціонує на основі такого нормативного-правового акту як Римський статут. Шлях до підписання цього документу був таким же довгим і часто спірним, як і шлях до формування Міжнародного кримінального суду. В ході аналізу положень РС ми визначили, що МКС може розглядати справи лише за умов, якщо держава підписала та ратифікувала РС, якщо держава сама ініціює справу в суді та якщо РБ ООН сама передає справу до МКС. Також, текст Римського статуту визначає і види міжнародних злочинів, що розглядаються в суді. До них належать геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії. Таким чином, воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права. Міжнародні документи містять досить широкий перелік дій, які можуть вважатися воєнними злочинами, проте на нашу думку, цей перелік є ширшим, оскільки можна виділити близько сотні окремих складів злочинів, які слід вважати воєнними. Всі вони характеризуються певною сукупністю ознак, з яких ми виділили п'ять основних, що допомогли нам згодом визначити власне загальне поняття «воєнних злочинів».

2.3 Виклики та перспективи провадження щодо воєнних злочинів в МКС та розвитку міжнародного кримінального правосуддя щодо воєнних злочинів

Як ми вже зазначали в попередньому підрозділі, воєнні злочини це міжнародні злочини, що умисно чи з грубої необережності вчиняються комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права.

Комбатанти - це члени збройних сил воюючої сторони та прирівняних до них формувань, які беруть безпосередню участь у бойових діях. Їхніми командирами є головнокомандувач (Президент) та інші військові і цивільні особи (зазвичай державні службовці), які можуть віддавати прямі накази комбатантам.

Той факт, що злочин був скоєний особою за наказом уряду або начальника (чи то військового, чи цивільного) не звільняє цю особу від кримінальної відповідальності.

Хочемо також зазначити, що важливо не плутати поняття «воєнних злочинів» та «військових злочинів». Воєнний злочин – це порушення законів та звичаїв війни. Такі злочини є категорією міжнародного кримінального права. А поняття «військовий злочин» означає діяння, які посягають на порядок несення військової служби і є категорією національного кримінального права.

Вперше до міжнародної кримінальної відповідальності за злочин агресії як за злочин проти миру фізичних осіб було притягнуто Нюрнберзьким та Токійським трибуналами, що визначали його як «планування, підготовка, розв'язування або ведення агресивної війни або війни, що порушує

міжнародні договори, угоди, гарантії». Трибуналами було визначено, що індивідуальна кримінальна відповідальність за «участь у загальному плані та змові, спрямованій на здійснення» будь-якого з актів агресії розповсюджується на «керівників, організаторів, підбурювачів та пособників, що брали участь у складанні або у здійсненні загального плану або змові, спрямованій на вчинення злочину проти миру, і вони несуть відповідальність за всі дії, вчинені будь-яким особами, з метою здійснення такого плану» [30].

На нашу думку, міжнародне право є пріоритетним у разі розгляду воєнних злочинів. Другий Нюрнберзький принцип, сформульований Комісією міжнародного права зазначає: «Та обставина, що за внутрішнім правом не встановлено покарання за якусь дію, яка, визнається, відповідно до міжнародного права злочином, не звільнює особу, визнану відповідно до міжнародного права злочинним, від відповідальності за міжнародним правом».

Створення у 1945 р. Організації Об'єднаних Націй стало центральним актом визнання жорсткої потреби зробити щось радикальне, щоб уникнути повторення такої кровопролитної війни. Для вирішення питань щодо порушення норм міжнародного права Статутом ООН було засновано Міжнародний суд. Проте, здійснюючи свою діяльність, Міжнародний суд ООН зустрівся з небажанням деяких держав виконувати рішення Суду з будь-яких політичних причин. З цього приводу у своїй статті Р. А. Каламкарян зазначає: «Існування міжнародного зобов'язання, зафіксованого у відповідній договірній формі, запобігає необхідності виконання постанов, що містяться в ньому, відповідно до їх букви та духу. У цьому плані офіційно висловлена готовність держави формально сприяти арбітражному врегулюванню спору, що виникла, є недостатньою. Важливо, щоб держава своїми діями не створювала штучних перешкод на шляху нормального перебігу арбітражного розгляду, висуваючи надумані приводи про політичний характер спору з метою перешкодити його проведенню. Відповідно, потрібна не лише формально виражена готовність держави сприяти врегулюванню спору на

основі права, а й його реальні позитивні кроки в цьому напрямку, одним із проявів чого є невисування необґрунтованих заяв про політичний характер спору, що виник» [41].

Тому, найбільш спірним питанням у контексті сучасних проблем відповідальності за воєнні злочини є питання, пов'язане з участю Ради Безпеки ООН. Її головне зобов'язання випливає з її виключної відповідальності за підтримання міжнародного миру і безпеки (статті 24 і 39 Статуту ООН): МКС не може здійснювати юрисдикцію щодо громадян держав, які не є учасниками Римського статуту, якщо вони вчинили воєнні злочини на території держави, яка не є учасником Статуту. Громадяни таких держав виключаються зі списку потенційних агресорів, але це не стосується індивідуальної кримінальної відповідальності у справах, переданих до МКС Радою Безпеки ООН. Надання таких повноважень Раді Безпеки ООН гарантує, що органи державної влади не зможуть уникнути відповідальності за злочини, скоєні проти власних громадян, навіть якщо їхня країна не ратифікувала Статут МКС.

Однак, на думку О.В. Сенаторової, «така гарантія навряд чи поширюватиметься на високих осіб держав – постійних членів Ради» не дивлячись на те, що «таку юрисдикцію можна було б назвати імперативною чи примусовою» [40, с. 150–151].

Зараз у суспільстві великий запит на вирокі щодо воєнних злочинів. Прокуратура може приносити до суду абсолютно різний рівень доказів, а інколи взагалі такі докази, які не дозволяють ухвалювати обвинувальні вирокі. Досить важко морально прийняти те, що судді можуть винести виправдувальний вирок обвинуваченому у воєнному злочині [42]. Наскільки ж тоді вирокі будуть легітимними для міжнародних судів, чи буде сенс у таких вирокіах для Міжнародного кримінального суду?

Також, далеко не всі потерпілі готові писати заяви, а від цього залежить дуже багато процесів з притягнення винних військових до кримінальної відповідальності. Є таке поняття як допит потерпілого на стадії досудового розслідування, його допитують у слідчого судді в межах досудового

розслідування і цей допит потім є належним процесуальним доказом, судді його приймають під час судового розгляду справи. А в наших реаліях слідчі органи проводять численні слідчі дії — допитують, потім передопитують, викликають на впізнання, потім людині слід з'явитись до суду для допиту вже в суді. Ще якесь засідання може зірватися з незалежних підстав. І людина розуміє, що їй доведеться витратити багато власного часу, ресурсів, грошей на явку до суду. Добре, якщо людина це приймає, однак поняття правової свідомості та відповідальності у більшості громадян все ще формується [42].

Також існує питання врахування судами свідчень обвинувачених, наприклад, якщо це військовополонений і його допитали, коли він у полоні, а потім відпустили на обмін. Шляхом вирішення питання є прописати в національному кримінальному законодавстві, що можна враховувати свідчення, якщо тоді ще підозрюваного допитували у слідчого судді, таким чином можна було б брати до уваги його свідчення [43].

Традиційно юрисдикцію МКС розглядають у якості комплексного поняття, яке охоплює предметну («*ratione materiae*»), персональну або за колом осіб («*ratione personae*»), часову («*ratione temporis*») та просторову чи територіальну («*ratione loci*») юрисдикцію [44, с. 319]. При аналізі кожної з них можна знайти достатньо проблемних аспектів.

Для прикладу, з одного боку, предметна юрисдикція МКС, відповідно до п. 1 ст. 5 Римського статуту обмежена злочином геноциду, злочинами проти людяності, воєнним злочинами та злочином агресії. З іншого боку, предметна юрисдикція щодо злочину агресії настільки ускладнена, що притягти до відповідальності за цей злочин у рамках МКС практично неможливо. Якщо заглибитися в історію розробки Римського статуту можна віднайти, що питання поширення предметної юрисдикції МКС на цей злочин були одними з найдискусійніших; очевидно, що низка впливових держав, які брали участь у розробці Римського статуту, побоювалися юрисдикції МКС щодо злочину агресії. В результаті, щодо цього питання розробники Римського статуту так і не дійшли згоди. Римський статут тільки передбачив, що МКС буде

здійснювати юрисдикцію стосовно злочину агресії, як тільки буде прийнято відповідні зміни, що міститимуть визначення цього злочину та умови, за яких МКС здійснюватиме юрисдикцію. Зміни до Римського статуту прийняті тільки 11 червня 2010 року, а сама юрисдикція МКС щодо злочину агресії активована 17 липня 2018 року [45, с. 52-53]. При цьому, механізм поширення юрисдикції у разі вчинення злочину агресії на відміну від інших міжнародних злочинів (геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів) є досить проблематичним.

Інше питання щодо якого виникає низка проблем стосується персональної юрисдикції.

Пункт 1 статті 27 Римського статуту передбачає, що Римський Статут застосовується однаково до всіх осіб; посадове становище глави держави або уряду, члена уряду або парламенту, обраного представника чи державної посадової особи не звільняє особу від кримінальної відповідальності згідно з цим Статутом та не є, саме по собі, підставою для пом'якшення покарання. Відтак, приєднуючись до Римського статуту, держава погоджується на персональну юрисдикцію МКС щодо усіх осіб, які знаходяться на її території та можуть володіти імунітетами від кримінального переслідування. З іншого боку, згідно ч. 1 ст. 98 Римського статуту передбачає, що МКС «не може звертатися з проханням про передачу або з проханням про допомогу, що потребували б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародним правом стосовно державного чи дипломатичного імунітету особи або майна третьої держави, якщо тільки Суд спочатку не заручиться співробітництвом цієї третьої держави в питанні відмови від імунітету» [24].

Тобто виходячи з вимог цієї норми, до отримання згоди з боку третьої держави (не учасниці Римського статуту), держава-учасниця не може взяти під варту та передати до МКС підозрювану особу, яка володіє імунітетами від кримінального переслідування. Саме цю норму неодноразово використовували африканських держав як підставу невідачі підозрюваних до МКС [46, с. 249].

Однак, практика МКС цілком правильно пішла шляхом віддання переваги питанню боротьби з безкарністю над будь-якими імунітетами, а згадана норма ст. 98 Римського статуту розглядається як така, що не забороняє МКС видавати ордер на арешт та вимагати передачу будь-яких осіб третіх держав, включаючи глав держави [47, с. 132]. У кінці-кінців і сам МКС був створений з метою гарантування невідворотності покарання за міжнародні злочини, вчинені будь-якими особами, зокрема і тими, які можуть уникнути відповідальності ховаючись за своїми імунітетами від кримінального переслідування.

Очевидно, що ст. 98 Римського статуту стала даниною столітнім традиціям імунітетів від кримінального переслідування за нормами міжнародного, однак, вона не може ставати перешкодою у боротьбі з безкарністю за вчинені міжнародні злочини. Власне на незастосуванні жодних персональних імунітетів від юрисдикції МКС акцентує увагу не тільки сам МКС, а й Міжнародний суд ООН, який у рішенні від 14 лютого 2002 року у Справі про міжнародний ордер на арешт від 11 квітня 2000 року (Демократична Республіка Конго проти Бельгії), підкреслив можливість поширення юрисдикції міжнародних кримінальних судів на осіб, які володіють імунітетами у національних правопорядках (у даній справі мова йшла про виконуючого міністра закордонних справ Демократичної республіки Конго) [48].

Отже, сьогодні не може бути іншою практика держав, як віддання переваги зобов'язанням щодо видачі підозрюваних осіб до МКС над будь-якими імунітетами від кримінального переслідування, які можуть надаватися нормами національного чи міжнародного права. Враховуючи хто є відповідальний за вчинення міжнародних злочинів, застосування будь-яких імунітетів ставатиме перешкодою у досягненні невідворотності покарання за міжнародні злочини.

Як вже згадувалось раніше, ст. 13 Римського статуту передбачає три способи ініціювання провадження у МКС:

- 1) ситуація, в якій імовірно було вчинено міжнародні злочини, передана Прокурору державою-учасницею;
- 2) ситуація, в якій імовірно було вчинено міжнародні злочини, передана Прокурору Радою Безпеки, яка діє відповідно до Глави VII Статуту ООН;
- 3) Прокурор МКС розпочав розслідування *proprio motu* (з власної ініціативи) щодо відповідного міжнародного злочину.

Крім цього, Римський статут передбачає ще один спосіб ініціювання провадження – подання державою, яка не є учасницею Статуту заяви Секретарю про визнання юрисдикції *ad hoc* щодо конкретного міжнародного злочину у порядку ст. 12 (3) Римського статуту.

Безумовно серед зазначених вище способів ініціювання провадження найефективнішим способом є передача ситуації державою-учасницею на території якої були вчинені міжнародні злочини. Власне у разі передачі ситуації самою державою-учасницею, вона по суті висловлює своє бажання використати можливості міжнародного кримінального правосуддя та зазвичай всебічно співпрацює з МКС у досягненні правосуддя. Натомість, передача ситуації Радою Безпеки ООН викликає найбільше питань. З одного боку, це повноваження пов'язане з головною відповідальністю Ради Безпеки за підтримання міжнародного миру та безпеки. З іншого боку, це повноваження викликає питання в контексті того, що три з п'яти постійних членів Ради Безпеки, зокрема, США, КНР та РФ, які серед іншого володіють правом «вето», не є державами-учасницями Римського статуту. Тому зовсім не логічним виглядає надання повноваження ініціювання провадження в МКС у руки тих держав, які самі не визнають юрисдикції МКС.

Слід також підкреслити, що Рада Безпеки вправі передати до МКС ситуацію як щодо держави-учасниці, так і щодо держави, яка не є учасницею Римського статуту МКС. Однак, у разі передання ситуації щодо держави, яка не є учасницею Римського статуту, ефективність кримінального провадження

у МКС залишається вкрай низькою, про що свідчать аналіз переданих Радбезом ситуацій у Дарфурі (Судан) та Лівії [45, с. 64].

Одним з головних докорів у роботі МКС є надмірна тривалість провадження [49, с. 111]. Часовий фактор досить негативно впливає на процес правосуддя, адже, з часом важче отримати та оцінити докази; докази можуть бути знищені або втрачені. Крім того, після вчинення злочину як потерпілі, так і все суспільство очікують настання правосуддя. Правосуддя не може чекати, бо таке очікування показує слабкість МКС та викликає побоювання, що притягнення до відповідальності за вчинені міжнародні злочини взагалі може не настати.

У свою чергу, це впливає на превентивну функцію міжнародного кримінального правосуддя, породжуючи думки щодо безкарності за ймовірно вчинені міжнародні злочини у майбутньому. МКС розпочав свою роботу у 2002 році й майже за 22 роки свого функціонування спромігся засудити до різних строків позбавлення волі або виправдати тільки близько одного десятка обвинувачених.

Не виникає сумніву, що наявні об'єктивні причини, які впливають на значну тривалість кримінального провадження у МКС, адже його предметна юрисдикція поширюється на найтяжчі злочини, які до того ж зазвичай вчиняються під час збройного конфлікту. У таких злочинах часто є тисячі потерпілих, а до місця вчинення злочину проблематично отримати доступ [50, с. 482].

Річний бюджет МКС на 2024 рік складає 187 млн євро [51]. На перший погляд може здатися, що це значна сума, але у МКС на стадії розслідування є «ситуації» щодо ймовірно вчинених міжнародних злочинів у 17 державах [52], а на судових стадіях – 31 справа щодо підозрюваних та обвинувачених з 9 держав [53]. Усе це призводить до того, що МКС змушений визначатися з пріоритетністю щодо окремих проваджень, адже наявних людських та фінансових ресурсів явно не достатньо.

Для прикладу у рамках Офісу Прокурора МКС, є окремий документ, у якому визначають принципи пріоритетності справ [54]. Безумовно, будь-яка «пріоритезація» справ свідчить про явно недостатні фінансові та людські ресурси. Власне про недостатній бюджет МКС яскраво свідчить стадія судового розгляду. Бо якщо тривалість розслідування більшою мірою може залежати від ефективності співробітництва з державами, у яких були вчинені злочини, то на стадії судового розгляду усі докази уже наявні у матеріалах провадження, а обвинувачені знаходяться під вартою в Центрі утримання затриманих в Гаазі, тому, видається, що провадження на цій стадії мало би відбуватися відносно швидко у порівнянні з попередніми стадіями.

Проте, аналіз практики МКС свідчить про те, що провадження на стадії судового розгляду справи по суті зазвичай триває 3-5 років (наприклад, у справі Т. Лубанги – 3 роки [55], у справі Ж. Катанга – 5 років [56], у справі Н. Чуї – 3 роки [57], у справі Б. Нтаганда – 4 роки [58]). Отож, збільшення фінансування та набір додаткового персоналу може пришвидшити правосуддя у МКС.

Ефективність міжнародного кримінального правосуддя значною мірою залежить від того, наскільки тісна співпраця між МКС і державами. Адже, починаючи від ініціювання провадження і до виконання кінцевого вироку, МКС не може обійтися без співпраці з державами та міжнародними організаціями.

Якщо проаналізувати історію міжнародного кримінального правосуддя, то можна дійти висновку, що у разі відсутності необхідної співпраці міжнародне кримінальне правосуддя не було реалізоване. Варто згадати створення спеціального міжнародного кримінального трибуналу відповідно до Версальського договору 1919 року, за яким союзницькі держави «публічно засудили Вільгельма II Гогенцоллерна, колишнього імператора Німеччини, за «найвищий злочин проти міжнародної моралі та святості договорів», однак, оскільки імператор втік до Нідерландів, а останні відмовилися його видати, трибунал так і не був створений. Натомість за умови

належної співпраці між державами, міжнародне судочинства є досить ефективним. Для прикладу, попри всю критику, Нюрнберзький та Токійський воєнні трибунали, а також Югославський та Руандійський трибунали були досить ефективними) [45, с. 115].

Повертаючись до МКС, варто звернути увагу, що питання співпраці є одними з найскладніших і у процесі функціонування МКС; часто саме через відсутність належної співпраці МКС з державами, особи, які підозрюються у вчиненні міжнародних злочинів залишаються непокараними. Так, для прикладу, у рамках справи Прокурор проти Омара аль-Башира (Президент Судану з 1993 до 2019), останній підозрюється у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду в період з 2003 до 2008 року у провінції Дарфур (Судан), однак, через відсутність належної співпраці з боку влади Судану (при чому як під час президенства Омара аль-Башира, так і після того як він був усунутий від влади силовим шляхом) та низки інших африканських держав, провадження практично не отримало прогресу, оскільки Ордери на арешт аль Башира від 4 березня 2009 року та 12 липня 2010 року не виконані [45, с. 116].

У згаданій справі О. аль Башира, судді МКС ухвалили низку рішень щодо невиконання певними державами запитів про арешт і передачу аль-Башира та звернулися з цим питанням до Ради Безпеки ООН (так як остання ініціювала «Ситуацію в Дарфурі») та до Асамблеї держав-учасниць МКС вжити необхідних заходів [59; 60; 61; 62; 63]. Проте, не вдаючись у деталі реагування на такі рішення з боку Радбезу ООН та Асамблеї держав-учасниць МКС, виходячи з того, що підозрюваний Омар аль Башир так і не був переданий до МКС, наявний механізм впливу на держави, які не бажають співпрацювати з МКС є явно не достатнім.

Очевидно що міжнародне співтовариство повинне переглянути ефективність реагування на випадки, коли держави (як учасниці, так і не учасниці Римського статуту) через не бажання співпрацювати з МКС, фактично сприяють безкарності за вчинені міжнародних злочинів. Така

безкарність посилює зневір'я у міжнародне кримінальне правосуддя та сприяє вчиненню нових міжнародних злочинів. Тиск через контрзаходи та санкції з боку держав та міжнародних організацій повинен стати відповіддю на дії держав, які створюють перешкоди міжнародному кримінальному правосуддю. Поки на загальному рівні не буде усвідомлення важливості міжнародного кримінального правосуддя та необхідності кожній державі співпрацювати з МКС, неможливо досягти невідворотності покарання за вчинені міжнародні злочини. Ті ж держави, які відмовляються співпрацювати з МКС по суті підтримують найжахливіші порушенням прав людини, якими і є міжнародні злочини й руйнують підвалини міжнародного права. Безумовно така політика окремих держав не повинна допускатися міжнародною спільнотою [64].

Таким чином, питання відповідальності за злочини є одним з важливіших в міжнародному праві. Вперше до відповідальності за воєнні злочини було притягнуто Нюрнберзьким трибуналом. Другий Нюрнберзький принцип зазначає: «Та обставина, що за внутрішнім правом не встановлено покарання за якусь дію, яка, визнається, відповідно до міжнародного права злочинном, не звільнює особу, визнану відповідно до міжнародного права злочинним, від відповідальності за міжнародним правом». Проте вагомим кроком для встановлення відповідальності за злочини агресії сучасності стало саме прийняття Римського Статуту МКС, про який детальніше ми говорили в минулому підрозділі. Головною перешкодою у досягненні міжнародного кримінального правосуддя у рамках МКС є неможливість змусити до співпраці держави, у яких знаходяться підозрювані особи, при чому це стосується як держав-учасниць Римського статуту, так і держав, які не є державами-учасницями. Проблему надмірної тривалості кримінального провадження у МКС можливо частково вирішити шляхом збільшення фінансування та набором додаткового персоналу, так як з огляду кількість проваджень у МКС, поточного бюджету МКС та його людських ресурсів явно недостатньо для ефективної та швидкої боротьби з безкарністю за вчинені міжнародні злочини [64].

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

3.1 Розслідування воєнних злочинів в Дарфурі (Судан)

Конфлікт у Дарфурі, регіоні на заході Судану, розпочався у 2003 році, коли етнічні групи фур і масалі, переважно кочові пастухи, підняли повстання проти суданського уряду, звинувативши його в дискримінації та маргіналізації. У відповідь уряд розпочав жорстоку військову кампанію, яка призвела до масових звірств, включаючи вбивства, зґвалтування, катування та депортації.

Президент Судану Омар аль-Башир був звинувачений у тому, що особисто інструктував свої війська знищувати три етнічні групи в Дарфурі: фур, массаліт і загава. Прокурор Міжнародного кримінального суду вважає, що його мотиви були політичними, а метою - геноцид. Аль-Баширу було висунуто обвинувачення як президенту, лідеру Національного конгресу і верховному головнокомандувачу збройних сил Судану [65, с. 5].

Президент аль-Башир висловив обурення рішенням МКС ще до його оголошення, порадивши суддям "з'їсти це рішення" [66]. Він відвідав три штати Дарфуру, проводячи мітинги на свою підтримку, переконуючи громадян Судану в тому, що міжнародна спільнота намагається змінити владу в країні та здійснити переворот. Після оголошення вироку МКС аль-Башир почав пошук союзників у Африці, Азії та арабському світі, де знайшов підтримку як жертва західних змов. Прихильники аль-Башира стверджують, що МКС є інструментом неоколоніальної політики, направленої проти незалежних країн, зокрема заради суданських ресурсів [67].

Критики рішення МКС вважають, що воно зашкодить мирним зусиллям у Дарфурі та дестабілізує країну, звинувачуючи суд у односторонньому сприйнятті подій і неврахуванні злочинів повстанців. Проте, у листопаді 2008 року прокурор МКС висунув обвинувачення трьом командирам повстанців за

напад на миротворців у Хасканіті у вересні 2007 року, який призвів до загибелі 12 осіб.

Колишній спецпосланник США в Судані Ендрю Націос заявив, що уряд втратив контроль над значною частиною Дарфуру, і злочини, включаючи зґвалтування, вчиняються повстанцями проти їхніх же етнічних груп, як у таборах біженців у Дарфурі, так і в Чаді [68, с. 272]. Багато країн, що критикують рішення МКС, побоюються створення прецеденту, який може загрожувати їхньому суверенітету. Саудівська Аравія і Сирія висловили підтримку Судану, розглядаючи рішення МКС як втручання у внутрішні справи країни [67].

Китай, Ліга арабських держав, Африканський Союз та Організація ісламської конференції також висловили своє невдоволення рішенням МКС. Єгипет запропонував відкласти питання на рік для завершення мирного процесу в Дарфурі. АС та ЛАД висловили дипломатичну підтримку Судану, закликаючи до призупинення справи аль-Башира, як передбачено статтею 16 Римського статуту [24]. Однак, ця ініціатива не отримала підтримки в Раді Безпеки ООН. На думку М. Мамдані, виникає парадокс, коли країна, що є постійним членом РБ ООН, яка не підписала чи не ратифікувала Римський статут, користуючись угодою про створення МКС, має право відмінити рішення цього суду [68, с. 286].

АС і ЛАД не заперечують існування МКС, але закликають використовувати лише законні інструменти для подолання беззаконня в Судані [65, с. 15]. Загалом, ЛАД була першою, хто закликав РБ ООН призупинити діяльність МКС у справі аль-Башира. На позачерговій сесії ЛАД 19 липня 2008 року Судан публічно розкритикував рішення прокурора МКС. У серпні того ж року Генеральний секретар ЛАД Амр Муса відвідав Судан з пропозицією створення спеціального змішаного суду, до якого увійшли б міжнародні та суданські судді, спостерігачі ЛАД і АС для розслідування військових злочинів у Дарфурі.

На позачерговій сесії АС 28 липня 2008 року Рада миру та безпеки звернулася до РБ ООН з проханням призупинити справу аль-Башира. Голова Комісії АС, Жан Пінг, під час візиту до Судану в серпні 2008 року висловив переконання, що призупинення справи аль-Башира повинно відбуватися одночасно із заснуванням механізму відновлення відповідальності в Дарфурі. У вересні 2008 року Судан надав Раді миру й безпеки АС доповідь щодо прогресу в багатьох сферах, включаючи впровадження мирних угод і гуманітарну ситуацію. Рада миру й безпеки АС надіслала доповідь разом із листом підтримки від Ж. Пінга до членів РБ ООН як доказ готовності Судану до співпраці в галузі миру й безпеки.

Ініціатива призупинення справи аль-Башира не отримала підтримки в РБ ООН. У лютому 2009 року на саміті АС в Аддис-Абебі Виконавча Рада й окремі африканські лідери поновили свою підтримку призупиненню справи аль-Башира на один рік, очікуючи від Судану вирішення кризи в Дарфурі. На цьому саміті Виконавча Рада уповноважила Табо Мбекі очолити Групу фахівців високого рівня АС з Дарфуру для вироблення рекомендацій щодо примирення та верховенства права в Дарфурі [65, с. 16].

Учасники Групи відвідали Дарфур у березні та травні 2009 року, зустрічалися з високопосадовцями в Хартумі, політичними партіями, НУО та прокурором МКС. На саміті АС у Лівії було прийнято рішення бойкотувати виконання вироку про арешт аль-Башира на всьому континенті. У червні 2009 року на черговому саміті АС в Аддис-Абебі деякі країни пригрозили відкликати свої підписи під Римським статутом. Проте більшість країн і Жан Пінг підтвердили зобов'язання протистояти геноциду, військовим злочинам та злочинам проти людства, водночас критикуючи рішення МКС як непродуктивне й несвоєчасне [65, с. 27].

Віце-президент Судану Алі Осман Мухаммед Тага отримав підтримку в 77 нейтральних держав і країн АКТ. Незважаючи на ордер МКС, президент Судану аль-Башир продовжив активні закордонні візити. У кінці березня 2009 року він відвідав Єгипет, Еритрею та Ефіопію на їх запрошення обговорити

рішення МКС. Згідно з аналітиком Діаа Рашваном, відносини з Суданом у контексті рішення МКС є питанням національної безпеки Єгипту.

Візити аль-Башира за кордон показують відсутність можливостей у МКС заарештувати його. Підтримці аль-Башира сприяла човникова дипломатія Судану, яка прагнула використати підтримку третіх країн для впливу на РБ ООН, щоб вона скасувала рішення МКС. Однак цього не відбулося, і Судан втратив інтерес до переговорів з приводу врегулювання конфлікту в Дарфурі. Криза в Дарфурі залишалася гострою проблемою для африканських держав, що виявилось ще на саміті АС у січні 2006 року в Хартумі, коли можливість переходу головування в АС до Судану ледь не призвела до відкритого конфлікту.

Катар досяг суттєвого успіху в процесі врегулювання кризи в Дарфурі. 4 вересня 2008 року на саміті з Францією, Туреччиною та Сирією Катар оголосив про підтримку мирного процесу в Дарфурі. У лютому 2009 року уряд Судану та ДжЕМ підписали в Досі “Угоду доброї волі та побудови довіри”, але МКС виніс рішення про арешт аль-Башира, і ДжЕМ відмовився брати участь у мирних переговорах, поки уряд не дозволить міжнародним гуманітарним НУО повернутися до регіону. Це поставило під загрозу мирний процес у Дарфурі.

Єгипет виступив з ініціативою скликання міжнародної конференції для поновлення мирного процесу в Дарфурі, але Судан відкинув цю ініціативу. У березні 2009 року єгипетська газета “Asharq al-Awsat” припустила, що непримиренна позиція Хартуму може призвести до ізоляції Судану серед арабських країн [65, с. 21].

На думку Б. Черкаса [69], зростаюча критика аль-Башира змусила його повернутися до катарської мирної ініціативи. Переговори з ДжЕМ у Досі відновилися 28 квітня 2009 року за сприяння нового спеціального посланника США в Судані, Скотта Грейсона, але перемовини зайшли в глухий кут через різні пріоритети сторін. ДжЕМ перейшов кордон з Чадом і напав на військові частини у Північному Дарфурі, що ще більше ускладнило ситуацію.

Таким чином, можна погодитися з думкою, що міжнародні принципи, застосовані вибірково, виглядають як політичні інтриги – правосуддя переможців. Тому зрозуміло, чому рішення МКС зазнало стільки критики та несприйняття на Близькому Сході, в Африці й Азії. Через відсутність співпраці з боку Судану та інших африканських держав, провадження майже не отримало прогресу, оскільки ордери на арешт аль-Башира не виконані.

3.2 Аналіз воєнної агресії РФ проти України та російсько-грузинської війни 2008 року

Незважаючи на досить прогресивний розвиток права війни й необхідності його обмежити або ж використовувати лише у самооборонних цілях у XXI столітті знайшло місце й війні. Мова йде про агресивну війну, яку Російська Федерація веде проти України і вже забрала життя тисяч героїв захисників нашої Батьківщини і мирних громадян, змусила сотні тисяч осіб залишити свій дім, зруйнувала господарський комплекс регіону, підірвала економіку нашої країни, боляче вдаривши насамперед по незахищених та найвразливіших верствах населення. Вона супроводжується грубими порушеннями базових прав і основних свобод людини у Криму та на Сході країни. Ці та інші жахливі наслідки війни зумовлюють її центральне місце в порядку денному світового співтовариства. Російська воєнна агресія проти України продемонструвала зневагу офіційної Москви до міжнародного права, поставила під загрозу основи системи безпеки, сформованої у післявоєнний період, породила її глибоку кризу, стала логічним завершенням тривалої «геостратегії реваншу», розпочала новий виток переділу планети [86].

Причини та генезис російсько-українського конфлікту та застосування Росією гібридних методів проти України детально розглядаються в міжнародних та вітчизняних документах, підкріплені численними матеріалами та неоспоримими свідченнями. Спроба України підтвердити свою

державну незалежність викликала імперську свідомість та психологічну травму для російських імперських шовіністів.

Необхідно також враховувати, що конфлікт на сході України має історичний контекст, що налічує свої коріння щонайменше з 1991 року. Російська Федерація вже тоді намагалася позбавити Україну її незалежності та зробити її частиною своєї федерації, чи щонайменше заважати Україні стати сучасною, успішною європейською державою.

Важливо також відзначити історичні обставини, такі як розділення Чорноморського флоту у 1996 році під тиском Російської Федерації, риторику депутатів Держдуми Російської Федерації щодо недоторканності кордонів України, а також суперечливість щодо статусу Азовського моря. Всі ці аспекти мають важливе значення для розуміння сучасного конфлікту на сході України [70, с. 79].

Цей крок Російської Федерації був далеко не випадковим, а спланованим добре організованим актом гібридної агресії.

Якщо пригадати десятиліття з 1995 по 2005 роки у відносинах зовнішньої політики Російської Федерації, конфлікт навколо острова Тузла виявився не таким несподіваним, оскільки російська влада вже з того часу стверджувала, що Тузла належить Російській Федерації.

Підписуючи договори про дружбу і кордон між державами, Російська Федерація робила заяви, які суперечили змісту цих договорів. Подивимось на Будапештський меморандум, де порушення незалежності України розглядається не лише як порушення територіальної цілісності, але й як порушення економічних, культурних, державних та інших інтересів України. Держави-підписанти Меморандуму використовували тиск на Україну у різних аспектах і сферах.

Російська Федерація веде політичну війну, економічну війну та енергетичну війну, зокрема газову. Сучасна Українська держава стикається з рівнем військової агресії, якого вона не могла очікувати в нормальних умовах. Однак небезпека політичного впливу чітко відстежується в політичних

процесах, що відбуваються під час виборчого процесу до президентських виборів в Україні у 2004 році. У цей період українське суспільство проявило свою силу та стійкість у протистоянні політичним кризам.

Ще однією важливою подією була Революція Гідності 2014 року, яка свідчить про розвиток свідомості українського суспільства, роль демократизації та невідступність від будь якого утиску з боку влади, оскільки методи влади, запозичені з боку Росії, обмежували права громадян та стимулювали протидію політичній сваволі.

З початком року 2008 Кремль розпочав активну пропаганду щодо можливої агресії проти України. Всілякі агітаційні, пропагандистські та інформаційні кампанії велися у пресі, на телебаченні та в Інтернеті. З'явилася велика кількість публікацій про майбутню війну між Росією та Україною. Основою російської пропаганди стала ідея «русского мира», яка сформувалася в середині 1970-х років серед московської ліберальної інтелігенції і була пізніше прийнята Патріархом РПЦ Кирилом (В. Гундяєвим) в 2010-х роках.

Російська пропаганда спрямовувалася на західну аудиторію, українців і саму Росію. Основним завданням у західному напрямку було спроба довести «штучність» української нації та знищення української держави, але це не вдалося. Поширювалися міфи про вічну єдність з російською нацією, переваги приєднання до нової Російської імперії та СРСР-2 під керівництвом В. Путіна, а також некомпетентність українських еліт, їхню корупцію та неспроможність управляти незалежною державою [72].

Російський капітал часто використовувався як інструмент впливу Кремля в Україні. До 2013 року російський капітал отримав контроль або частковий контроль над телекомунікаційним сектором, паливно-енергетичним комплексом, частиною банківського сектора тощо. Ці процеси, що загрожували національній безпеці України, підсилювалися після приходу до влади Віктора Януковича, завдяки об'єднанню кримінально-олігархічних структур та відповідної бізнес-культури російського і українського кланів. Росія протягом років незалежності України використовувала різноманітні

засоби диверсії для посилення антиукраїнських, антизахідних і проросійських настроїв серед населення в Автономній Республіці Крим і Севастополі. Згідно із ситуацією, коли суспільство та влада Віктора Януковича опинилися у конфронтації, українське населення виступило проти влади і підтримало євроінтеграцію.

24 листопада 2013 року відбулася перша в Європі масова акція на підтримку України та проти влади. Інформація з різних джерел свідчить, що у ній взяло участь від 50 тис. до 100 тис. осіб. Учасники акції вимагали відставки уряду та розпуску парламенту, якщо не буде підписано угоду про євроасоціацію. Російська Федерація не врахувала, що український народ не є російським і не боїться своєї влади, коли вона діє недостойно, а також готовий захищати свою батьківщину від будь-яких загроз.

Під прикриттям масштабної пропаганди та розпалювання соціального невдоволення серед населення АР Крим (часто з використанням зброї) Російська Федерація, з одного боку, показала світові непрагнення «кримчан» жити в Україні, а з іншого боку, надала можливість використовувати її збройні сили, які були позбавлені розпізнавальних знаків, ніби силами «самооборони Криму». Потім, користуючись місцевим населенням в якості прикриття, російська армія окупувала військові частини, збройні склади та місцеві органи влади. З урахуванням недостатньої військової потужності України на той момент (лютий-березень 2014 р.), Російська Федерація швидко окупувала АР Крим і провела так званий «референдум про незалежність Криму та входження до складу Російської Федерації», представивши це як мирний процес.

Спроби заволодіти місцевою владою також не увінчалися успіхом. В Одесі та Харкові подібні спроби були відверто припинені або місцевим населенням, або спецпризначенцями.

Розуміючи, що спроба здобутку контролю в деяких областях Донецької та Луганської областей в Україні провалилася, Російська Федерація спрямувала всі свої зусилля на Донецьк і Луганськ. У серпні 2014 року російські війська безпосередньо перетнули кордон з українською територією і

розпочали артилерійський обстріл українських територій. Були також інші аспекти гібридного конфлікту, як наприклад, катастрофа малайзійського літака, фальсифікація матеріалів з супутникових знімків російською стороною, або ретушування фотографій з обличчям солдатів та інше. З огляду на успішну окупацію деяких територій Донецької та Луганської областей в Україні, Росія провела «референдум» щодо незалежності від України та подальшого приєднання до Російської Федерації.

Під час війни в Україні Кремль продемонстрував світове ігнорування норм міжнародного права та загальноприйнятих принципів збройних конфліктів, установлених у рамках міжнародного права. Тому з путінським режимом не варто укладати угоди: йому слід завдати поразки. Для досягнення стійкого миру необхідно говорити їм мовою сили, яку вони розуміють. Росія ескалює конфлікт, коли відчуває слабкість, і відступає, коли відчуває силу.

Як зауважив у серпні 2022 року Вільям Ф. Векслер (директор Центру ім. Рафіка Харірі та близькосхідних програм The Atlantic Council), півроку геноциду проти народу України, роки окупації українських земель та гібридна війна проти Заходу чітко показали, що будь-які угоди з режимом Путіна є нежиттєздатними та контрпродуктивними [73].

Отже, можна зазначити, що РФ намагалася розділити Україну зсередини за допомогою гібридних методів агресії задовго до 2014 року, коли вирішила вжити військових заходів, навіть не приховуючись від світової спільноти та не зупиняючи перед жодними обмеженнями.

Стратегія Росії у війні проти України та риторика В. Путіна, щодо обґрунтування російської агресії, фактично відображають плани Адольфа Гітлера перед Другою світовою війною. Як А. Гітлер, так і В. Путін виходили з ідеї про приниження своєї країни, яке, на їхню думку, треба подолати, заволодівши сусідніми територіями. Обидва диктатори посилалися на «історичні права» своїх держав на прилеглі землі і приймали на себе роль захисників своїх співвітчизників - судетських німців (Гітлер) або росіян та російськомовних жителів України (Путін).

Таким чином, у неоголошеній війні проти України Росія використовує всі можливі методи та засоби, щоб розділити українське суспільство, послабити та позбавити Україну її державності. У гібридній війні велике значення приділяється впливу на інформаційну свідомість людей.

У загарбницькій війні проти України, в залежності від обставин, Росія змінює формат гібридної війни. Відчуваючи, що обороноздатність України значно зміцнилася, вона акцентує увагу на підбивних діях та дестабілізації внутрішньої ситуації в країні.

Безумовно, дії, які вже протягом майже двох років чинить рф як на території України безпосередньо, так і дистанційно, можна з впевненістю назвати воєнними злочинами. Адже в даному випадку присутні як навмисні вбивства, катування, навмисні спричинення важких страждань, нанесення шкоди здоров'ю так і незаконне знищення і привласнення майна, не викликане військовою необхідністю, незаконна депортація, захоплення заручників.

Як ми вже згадували вище, воєнні злочини входять до юрисдикції саме МКС, тому як такий, він тягне за собою індивідуальну кримінальну відповідальність тих, хто був «в змозі ефективно здійснювати контроль над політичними чи військовими діями держави[-агресора] або керувати ними» (стаття 8bis Римського статуту МКС [24]).

У березні 2022 року Міжнародний кримінальний суд (МКС) розпочав офіційне розслідування ситуації в Україні за зверненням 42 країн-членів Римського статуту — це безпрецедентна кількість за всю історію суду. Розслідування зосереджується на персональній відповідальності вищого політичного та військового керівництва Росії, яке має імунітет і не може бути притягнуте до відповідальності на національному рівні [89].

МКС не замінює національну систему кримінального правосуддя, а діє комплементарно, втручаючись лише тоді, коли національні правоохоронні органи не бажають або не можуть провести розслідування. У цьому випадку, суд оцінить, кого доцільно притягати до відповідальності за національним законодавством України, а кого — через МКС [75].

МКС зосередиться на найкричущих злочинах, зокрема на тих, які скоїли високопосадовці, що віддавали накази, та керівники середньої ланки, відповідальні за організацію злочинів.

5 березня 2024 року МКС повідомив [76] про видання ордерів на арешт двох російських військових: генерал-лейтенанта Сергія Кобилаша, командувача дальньої авіації Повітряно-космічних сил РФ, та адмірала Віктора Соколова, колишнього командувача Чорноморського флоту. Їх звинувачують у воєнних злочинах, зокрема у нападах на цивільні енергетичні об'єкти, що призвели до значних втрат серед цивільного населення. Крім того, їм інкримінують злочини проти людяності.

Це перші ордери на арешт, видані МКС у зв'язку з повномасштабною війною в Україні за удари по цивільній інфраструктурі. Це рішення може стати прецедентом для притягнення до відповідальності російських військових за злочини проти людяності та порушення правил війни.

МКС зазначає, що Кобилаш і Соколов несуть індивідуальну кримінальну відповідальність за вказані злочини, оскільки віддавали накази або не контролювали належним чином свої сили. Ордери на арешт були видані на запит прокуратури МКС, яка встановила, що ці особи відповідальні за ракетні обстріли української енергетичної інфраструктури з жовтня 2022 року по березень 2023 року.

Деталі ордерів залишаються таємними для захисту свідків і забезпечення подальшого розслідування. Однак, публічність цих ордерів може запобігти новим злочинам. Російські атаки на українську енергетику почалися 10 жовтня 2022 року і призвели до значних втрат серед цивільного населення та серйозних пошкоджень інфраструктури.

В березні 2023 року МКС видав ордери на арешт президента Росії Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за незаконну депортацію українських дітей до Росії. В Україні це рішення сприйняли як важливий крок до притягнення російських військових до відповідальності за їхні злочини. Радник голови офісу президента України

Михайло Подоляк зазначив, що цей крок показує чітку позицію міжнародної спільноти щодо воєнних злочинів Росії в Україні.

Проте, не лише Україна та українці стали жертвами нищівних дій з боку росії та її військового керівництва.

Російсько-грузинська війна 2008 року, також відома як П'ятиденна війна або Серпнева війна, була війною між Грузією та Росією, яка розпочалася 8 серпня 2008 року. Приводом для вторгнення Росії стала підтримка сепаратистських угруповань в Абхазії та Південній Осетії.

Українські дослідники Ірина Габро та Аліна Куриленко вказують, що розпад СРСР став причиною конфлікту, який призвів до розвитку грузино-осетиноабхазького конфлікту в 1990-х роках. При цьому вони виділяють історичні, політичні, етнічні, економічні та геополітичні причини, а також бажання Грузії приєднатися до НАТО, на що Росія виступала проти [71].

Українські науковці Валерій Копійка та Володимир Манджола, у своєму дослідженні щодо причин війни в геополітичному контексті, зазначали важливість політики «Східного партнерства» Європейського Союзу у розвитку конфлікту та стверджували, що події літа 2008 року на Закавказзі змінили хід цього протистояння[71].

Ще задовго до початку конфлікту у серпні 2008 р. РФ добре спланувала та ретельно підготувалася до потенційного ведення бойових дій на території Грузії. Паралельно російська сторона проводила боротьбу на інформаційному фронті та готувала громадськість до підтримки майбутнього конфлікту, що дуже схоже на історію з Україною.

Завдяки використанню засобів дипломатії та пропаганди, які переважали у порівнянні з Грузією, і внесенню неоднозначності щодо причин розпалювання конфлікту РФ вдалося отримати часткову перевагу в цій боротьбі. Коріння конфлікту 2008 р. сягає ще початку ХХ ст. – 26 травня 1918 р. Грузія проголосила незалежність, відбулися вибори до місцевих Установчих зборів, де меншовики отримали більшість, а лідер партії Ноє Жорданія став прем'єр-міністром.

Грузинські меншовики, які боролися з пануванням Туреччини та Радянської Росії, були націоналістами, що водночас самі боролися з іншими етнічними групами за панівне становище у Закавказзі. Це призвело до війн та збройних конфліктів з Вірменією, Абхазією, Аджарією та Осетією [78].

Грузія стала регіональною «імперіалістичною державою», що не бажала надавати національним меншинам незалежності, а в разі повстань поводитися жорстоко [79].

Питання надання автономії Південній Осетії з самого початку було поставлено на порядок денний радянською владою.

У другій половині 40-х рр. XX ст. зі зростання національно-визвольного руху грузинського народу у вищих ешелонах влади СРСР набула поширення ідея територіального розподілу Грузії. Вона полягала у відокремленні Абхазії від Грузії та об'єднанні Абхазії з Сочі в так звану «курортну республіку» з її подальшим безпосереднім підпорядкування Російській Радянській Федеративній Соціалістичній Республіці (РРФСР).

31 березня 1991 р. у Грузії відбувся референдум щодо відновлення державної незалежності Грузії на підставі Акту про незалежність від 26 травня 1918 р. 31 липня 1991 р. провідні держави світу визнали незалежність Грузії. Абхазія та Південна Осетія заявили про особливе становище, задекларували прагнення вийти зі складу Грузії. Росія різними засобами почала заохочувати сепаратистів розпочати воєнні дії проти Грузії.

Відносини між РФ та Грузією погіршились з приходом до влади В. Путіна. Починаючи з 1999 р. і до лютого 2008 р. РФ активно проводила будівництво та модернізацію російських військових баз на грузинських територіях, які не підконтрольні уряду Грузії. Проводилася політика надання російського громадянства жителям Абхазії та Південної Осетії [80, с. 53-81].

Іншим пусковим фактором російських дій стала перспектива вступу Грузії до НАТО, яку Москва визнала неприйнятною.

Заключний етап воєнної ескалації розпочався у середині червня 2008 р. – тоді пролунали вибухи поблизу контрольованих Грузією сіл Кехві, Ергнеті

та Тамарашені та посту осетинської міліції в Кохаті; відбулися перестрілки між контрольованими Грузією селами Свері і Прісі та контрольованими Південною Осетією селами Андзісі і Земо-Прісі та між південними околицями Цхінвалі та прилеглими грузинськими селами [77, с. 204].

8 серпня 2008 року Росія розпочала масштабне вторгнення до Грузії, після кількох днів зростаючої напруги в сепаратистських регіонах Грузії - Південній Осетії та Абхазії. Грузинські війська чинили жорсткий опір, але були змушені відступити під натиском значно сильнішої російської армії. 15 серпня Росія оголосила про припинення вогню, встановивши контроль над значною частиною грузинської території. 26 серпня Посередники Європейського Союзу домоглися угоди про припинення вогню, яка вивела російські війська з більшості грузинської території, за винятком Південної Осетії та Абхазії.

Ця війна призвела до загибелі понад 800 людей і тисяч людей стали переселенцями, а Росія в цей час визнала незалежність Південної Осетії та Абхазії, що було засуджено Грузією та більшістю міжнародної спільноти.

Таким чином, аналіз воєнної агресії РФ проти України та російсько-грузинської війни 2008 року відкриває низку схожих та відмінних аспектів. Обидві війни почалися з втручання Росії, яка використовувала дезінформацію та пропаганду для виправдання своїх агресивних дій. В обох конфліктах були значні людські втрати та руйнування, що призвело до засудження дій РФ міжнародною спільнотою та загострення геополітичної напруженості. Однак війна в Україні має більший масштаб, залучаючи більше військових сил та охоплюючи більшу територію, і має більш жорстку міжнародну реакцію, що виявилось у запровадженні санкцій та наданні військової допомоги. Наслідки війни в Україні ще не повністю відомі, у той час як конфлікт в Грузії призвів до визнання Росією незалежності Південної Осетії та Абхазії, а також посилення авторитарного режиму в самій Росії.

3.2 Роль національних юрисдикцій у розслідуванні та судовому розгляді воєнних злочинів (на прикладі України)

Розслідування та судовий розгляд воєнних злочинів є складним та ресурсомістким процесом, однак важливими для забезпечення справедливості для жертв, стримування майбутніх злочинів та сприяння миру та примиренню.

Національні юрисдикції відіграють ключову роль у розслідуванні та судовому розгляді воєнних злочинів. Зокрема, збирають докази, такі як свідчення очевидців, медичні записи та фотографії, щоб встановити, чи мали місце воєнні злочини, висувають звинувачення та проводять судові процеси над підозрюваними у скоєнні воєнних злочинів, засуджують винних та карають їх відповідно до закону, надають жертвам воєнних злочинів підтримку та допомогу, а також сприяють їх відновленню [88].

І оскільки МКС не замінює та не доповнює собою національну систему кримінального правосуддя держави, то суд розслідує саме такі справи, коли національні правоохоронні органи не бажають або, в більшості випадків не можуть самі, як у нашому випадку, повноцінно проводити розслідування, наприклад, через неможливість доступу до підозрюваних. Тому в межах розслідування, яке наразі проводять національні правоохоронні органи, прокуратура та Офіс прокурора МКС, буде надано оцінку, яких осіб доцільно притягати до кримінальної відповідальності за національним законодавством України, а яких – через МКС [84].

Національне законодавство встановлює правовий каркас для розслідування та судового розгляду воєнних злочинів. Україна має спеціальні закони, що стосуються воєнних злочинів, такі як Кримінальний кодекс України та Закон України «Про міжнародне гуманітарне право».

Українське законодавство не містить визначення поняття «воєнний злочин». Попри відсутність законодавчого визначення воєнних злочинів, деякі з тих, що передбачені ККУ [39], є саме воєнними, а не військовими, злочинами, а саме:

- мародерство (стаття 432 ККУ).
- насильство над населенням у районі воєнних дій (стаття 433 ККУ);
- погане поводження з військовополоненими (стаття 434 ККУ);
- незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (стаття 435 ККУ);

Фіксація воєнних злочинів — це дуже важлива складова допомоги Збройним силам України, а також подальшого доведення факту злочину в суді.

Національні правоохоронні органи, такі як поліція та прокуратура, відповідають за розслідування воєнних злочинів на території України. Це включає збір доказів, ведення слідства та при необхідності арешт осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Роль органів прокуратури України в розслідуванні воєнних злочинів полягає в тому, що Генеральна прокуратура здійснює процесуальне керівництво розслідуванням воєнних злочинів, а органи прокуратури здійснюють нагляд за дотриманням законів під час документування та розслідування воєнних злочинів відповідними правоохоронними органами та направляють до суду обвинувальні акти. Органи прокуратури також збирають і фіксують докази воєнних злочинів для подання в національні та міжнародні судові процеси.

Наразі також здійснюється розробка методичних рекомендацій щодо розслідування таких воєнних злочинів, як депортація та напади на цивільні об'єкти [38].

Українські суди мають компетенцію розглядати справи про воєнні злочини. Вони визначають вину та призначають покарання для осіб, знайдених винними у воєнних злочинах, відповідно до закону.

Розслідування воєнних злочинів універсальної юрисдикції в Україні — це розслідування воєнних злочинів під час російсько-української війни, що здійснюються відповідно до правових систем окремих держав за принципом універсальної юрисдикції міжнародного гуманітарного права. Серед держав, які почали розслідування, були Німеччина, Литва, Іспанія та Швеція.

Принцип універсальної юрисдикції дозволяє державі проводити розслідування та переслідування за воєнні злочини, скоєні в іншій державі або жертви чи підозрювані у вчиненні яких є громадянами іншої держави. Це важливий механізм для приведення відповідальних осіб до суду та забезпечення справедливості.

Деякі країни, такі як Німеччина, Литва, Іспанія та Швеція, вже оголосили про свої наміри розпочати розслідування військових злочинів під час російського вторгнення в Україну 2022 року в рамках універсальної юрисдикції. Це важливий крок у забезпеченні відповідальності за вчинені злочини та захисті прав потерпілих.

Прокуратури цих країн відіграють ключову роль у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів. Вони співпрацюють з правоохоронними органами та забезпечують дотримання законодавства під час цього процесу.

Таким чином, національні юрисдикції, такі як ті в Україні, відіграють ключову роль у розслідуванні та судовому розгляді воєнних злочинів. Вони забезпечують виконання законів, розслідують злочини, ведуть судові процеси та забезпечують справедливість та прозорість у правосудді. Це важливий елемент гарантування відповідальності за воєнні злочини та забезпечення прав людини.

ВИСНОВКИ

Збройні конфлікти, безумовно, є однією з важливих проблем сучасного світу та суспільства, оскільки їх наслідками є порушення міжнародного гуманітарного права та проблеми забезпечення прав окремих категорій населення. Усе більше на міжнародному рівні приділяється уваги вирішенню проблемних питань, що пов'язані з ними, зокрема з воєнними злочинами.

Актуальність вивчення проблеми воєнних злочинів надзвичайно висока з кількох причин.

По-перше, це пов'язано з захистом прав людини і застосуванням гуманітарного права під час конфліктів, що порушують основні принципи справедливості та гідності особи.

По-друге, це сприяє притягненню винних до відповідальності перед міжнародними трибуналами або національними судами, що сприяє справедливості та запобігає безкарності.

По-третє, глибоке розуміння причин і обставин воєнних злочинів може сприяти уникненню подібних ситуацій у майбутньому, допомагаючи розробляти політику та заходи, спрямовані на запобігання конфліктам.

Крім того, воєнні злочини можуть мати міжнародні наслідки і загрожувати стабільності та безпеці у світі, тому вивчення цих проблем і розробка ефективних міжнародних стратегій є ключовими для збереження мирного співіснування країн та регіонів.

Наразі важко точно визначити, коли з'явилися перші норми міжнародного кримінального права. Проте, на нашу думку, розвиток міжнародного кримінального права бере свій початок ще з часів Стародавнього Єгипту та Київської Русі, і на превеликий жаль, це питання досі залишається актуальним і має місце подальшому розвитку.

Хоча існує багато точок зору на історію виникнення інститутів міжнародного права в сфері боротьби зі злочинністю, ми в більшій мірі дотримуємося позиції, яка передбачає, інститут екстрадиції як перший

правовий інститут міжнародного співробітництва в сфері кримінального судочинства.

Важливу роль в становленні інституту міжнародного кримінального права та вирішенні міждержавних спорів відіграли утворені після Другої світової війни міжнародні трибунали - Нюрнберзький військовий трибунал та Токійський військовий трибунал. Вони хоч і мали не постійний характер, а статус *ad hoc*, тобто були створені для конкретного випадку, проте відкрили шлях для формування МКС як окремої самостійної інстанції та мали велике значення для розвитку інституту притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Вперше серйозні порушення міжнародного гуманітарного права в рамках конкретного збройного конфлікту стали не просто об'єктом зацікавленості міжнародного співтовариства, а й предметом судового розгляду лише у 1993р.

У відповідь на трагічні події у першій половині 90-х років Радою Безпеки ООН в 1993 році було створено Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії, а у 1994 році – Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди.

Створені як засіб реагування на міжнародні злочинні діяння ці Трибунали все ж були за своєю правовою природою недосконалими органами міжнародного кримінального правосуддя, а тому вони не могли запобігти будь-якому іншому міжнародному злочині, скоєному після їх створення. Вони, як і вже згадані Нюрнберзький та Токійський трибунали, створювались для одної конкретної мети – покарати осіб, винних у вчиненому вже злочинному діянні.

Вагомим кроком для встановлення відповідальності за воєнні злочини стало прийняття Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

За цим статутом, воєнним злочином вважається міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою

під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права.

За РС до воєнних злочинів належать серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, Додаткових протоколів до них та інших законів і звичаїв, які застосовуються у збройних конфліктах міжнародного та не міжнародного характеру, зокрема, такі діяння (неповний перелік): умисне вбивство, застосування отрути чи отруєної зброї, умисний цілеспрямований напад на цивільне населення, що не бере безпосередньої участі у воєнних діях, обстріл чи напад на цивільні об'єкти, що не є воєнними цілями, зокрема на цивільні населені пункти, житлові приміщення, культурні цінності та інші.

В ході аналізу положень РС ми визначили, що МКС може розглядати справи лише за умов, якщо держава підписала та ратифікувала РС, якщо держава сама ініціює справу в суді та якщо РБ ООН сама передає справу до МКС.

Питання відповідальності за злочини є одним з важливіших в міжнародному праві. Вперше до відповідальності за воєнні злочини було притягнуто Нюрнберзьким трибуналом. Другий Нюрнберзький принцип зазначає: «Та обставина, що за внутрішнім правом не встановлено покарання за якусь дію, яка, визнається, відповідно до міжнародного права злочином, не звільнює особу, визнану відповідно до міжнародного права злочинним, від відповідальності за міжнародним правом».

Проте вагомим кроком для встановлення відповідальності за злочини агресії сучасності стало саме прийняття Римського Статуту МКС. Головною перешкодою у досягненні міжнародного кримінального правосуддя у рамках МКС є неможливість змусити до співпраці держави, у яких знаходяться підозрювані особи, при чому це стосується як держав-учасниць Римського статуту, так і держав, які не є державами-учасницями. Проблему надмірної тривалості кримінального провадження у МКС можливо частково вирішити шляхом збільшення фінансування та набором додаткового персоналу, так як з

огляду кількість проваджень у МКС, поточного бюджету МКС та його людських ресурсів явно недостатньо для ефективної та швидкої боротьби з безкарністю за вчинені міжнародні злочини

Для більш глибокого аналізу проблематики притягнення до відповідальності за воєнні злочини та дослідження питання викликів та перспектив у провадженнях щодо воєнних злочинів, ми безпосередньо дослідили практику розслідування таких злочинів на прикладі збройних конфліктів в Дарфурі, російсько-української війни та російсько-грузинського конфлікту.

Конфлікт в Дарфурі, регіоні на заході Судану, розпочався в 2003 році, коли етнічні групи фур і масалі, переважно кочові пастухи, повстали проти уряду Судану, звинувативши його в дискримінації та маргіналізації. Уряд відповів жорсткою військовою кампанією, яка призвела до широкомасштабних звірств, включаючи масові вбивства, зґвалтування, катування та вигнання.

Проте, через відсутність належної співпраці з боку влади Судану (при чому як під час президенства Омар аль-Башир, так і після того як він був усунутий від влади силовим шляхом) та низки інших африканських держав, провадження практично не отримало прогресу, оскільки Ордери на арешт О. аль Башира не виконані.

Що стосується воєнної агресії РФ проти України та російсько-грузинської війни 2008 року, аналіз неправомірних дій з боку держави-агресора відкриває низку схожих та відмінних аспектів. Обидві війни почалися з втручання Росії, яка використовувала дезінформацію та пропаганду для виправдання своїх агресивних дій. В обох конфліктах були значні людські втрати та руйнування, що призвело до засудження дій РФ міжнародною спільнотою та загострення геополітичної напруженості. Однак війна в Україні має більший масштаб, залучаючи більше військових сил та охоплюючи більшу територію, і має більш жорстку міжнародну реакцію, що виявилось у запровадженні санкцій та наданні військової допомоги. Наслідки війни в

Україні ще не повністю відомі, у той час як конфлікт в Грузії призвів до визнання Росією незалежності Південної Осетії та Абхазії, а також посилення авторитарного режиму в самій Росії.

Міжнародний кримінальний суд бере участь у глобальній боротьбі за припинення безкарності, і через міжнародне кримінальне правосуддя. Він прагне притягнути винних до відповідальності за їхні злочини та допомогти запобігти повторенню цих злочинів. Проте, він не може досягти цих цілей самостійно. Як суд останньої інстанції, він прагне доповнити, а не замінити національні суди, тому співпрацює з ними.

Національні юрисдикції відіграють ключову роль у розслідуванні та судовому розгляді воєнних злочинів. Зокрема, збирають докази, такі як свідчення очевидців, медичні записи та фотографії, щоб встановити, чи мали місце воєнні злочини, висувають звинувачення та проводять судові процеси над підозрюваними у скоєнні воєнних злочинів, засуджують винних та карають їх відповідно до закону, надають жертвам воєнних злочинів підтримку та допомогу, а також сприяють їх відновленню.

На прикладі України ми дослідили роль національних юрисдикцій у розслідуванні та судовому розгляді воєнних злочинів. Національне законодавство встановлює правовий каркас для розслідування та судового розгляду воєнних злочинів. Україна має спеціальні закони, що стосуються воєнних злочинів, такі як Кримінальний кодекс України та Закон України «Про міжнародне гуманітарне право».

Національні правоохоронні органи, такі як поліція та прокуратура, відповідають за розслідування воєнних злочинів на території України. Це включає збір доказів, ведення слідства та при необхідності арешт осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Роль органів прокуратури України у розслідуванні воєнних злочинів полягає у тому, що Офіс Генерального прокурора здійснює процесуальне керівництво під час розслідування воєнних злочинів, а органи прокуратури слідкують за дотриманням законодавства у процесі документування і

розслідування воєнних злочинів відповідними правоохоронними органами та представляють обвинувачення у судовому процесі. Також, органи прокуратури здійснюють збір доказів воєнних злочинів та їх фіксацію для представлення у судовому національному і міжнародному процесі.

Наразі також здійснюється розробка методичних рекомендацій щодо розслідування таких воєнних злочинів, як депортація та напади на цивільні об'єкти.

Українські суди також мають компетенцію розглядати справи про воєнні злочини. Вони визначають вину та призначають покарання для осіб, знайдених винними у воєнних злочинах, відповідно до закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войціховський А.В. Міжнародне право : підручник. Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ca8e8cab-2419-42b4-9d69-4fbd44385bd6/content>
2. Невінчаний М.О. Виникнення та розвиток ідеї створення міжнародного кримінального суду як постійного органу міжнародної кримінальної юстиції. *Young Scientist*. 2021. № 5. С. 325–329. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/634/617>.
3. Історія європейського права. Практикум. Чернівці: Черн. нац. ун-т, 2021. 348 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2516/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC%2C%202021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Історія міжнародного права: хрестоматія-практикум для студентів напряму підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» /О. А. Гавриленко, Л. В. Новікова, Т. Л. Сироїд, –Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. –233 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Havrylenko_Oleksandr/Istoriia_mizhnarodnoho_prava_starodavnia_doba.pdf?
5. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / [Зелінська Н. А., Андрейченко С.С., Дрьоміна-Волок Н. В., Коваль Д. О.; за ред. проф. Зелінської Н. А.]. – Одеса: Фенікс, 2017. – 582 с.
6. Міжнародне кримінальне право (співробітництво держав у протидії злочинності): підручник / В. А. Гринчак, І. В. Земан, І. І. Когутич, О. К. Марін. – Харків: Право, 2019. – 440 с.
7. Цибулько А. А. Об'єднання Німеччини: історичні передумови та геополітичні наслідки. *Проблеми міжнародних відносин*. 2021. № 8. С. 18. URL: <https://vmv.kyumu.edu.ua/series/vmv/vipusk8/18.pdf>.

8. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут Орг. Об'єдн. Націй від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
9. Договір союзних держав із Німеччиною (Версальський договір) : Договір Фр. Респ. Від 28.07.1919 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_081#Text
10. John W. Dower, *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II* (New York: W. W. Norton, 1999). – 688 p.
11. Юрлов М. М., Попова А. І. Становлення та сучасний стан діяльності Міжнародного кримінального суду. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. – Харків, 2016. – Ч. 1. – С.113-117. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11893/1/Urlov_Popova.pdf
12. Schabas W.A. *International Criminal Court: The Secret of Its Success. Criminal Law Forum. Vol. 12. № 4. 2001. P. 428.* URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r32534.pdf>
13. Резолюція 44/39 (1989): Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 04.12.1989 р. № 44/39 (1989). URL: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/552/80/img/nr055280.pdf?token=GdpqmiG86iQyo8pQrJ&fe=true>.
14. United Nations publication August 2002. Sales No. E.02X5 ISBN 92-1-100883-2 A/CONF.183/13 (Vol. I) URL: https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v1_e.pdf
15. Резолюція 52/160 (1998): Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 28.01.1998 р. № 52/160 (1998). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n98/762/51/pdf/n9876251.pdf?token=754urH1kWKtveQvaNk&fe=true>
16. Конференція 183/2 (1998): Конференція Орг. Об'єдн. Націй від 15.06. - 17.07.1998 р. № 183/2 (1998). URL:

https://legal.un.org/diplomaticconferences/1998_icc/docs/english/vol_3/a_conf183_2.pdf

17. Конференція 183/9 (1998): Конференція Орг. Об'єдн. Націй від 15.06. - 17.07.1998 р. № 183/9 (1998). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/90d198/pdf/>

18. Daniel D. Ntanda Nsereko, The Role of the International Criminal Tribunals in the Promotion of Peace and Justice: The Case of the International Criminal Court. *Criminal Law Forum*. Vol. 19. № 3-4. 2008. – P. 381.

19. Ківалов С. В. Міжнародне кримінальне правосуддя: від Нюрнберзького військового трибуналу до міжнародного кримінального суду. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 5-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2009_1_3.

20. Evolution of International Criminal Justice. International Criminal Court Project. URL: <https://www.aba-icc.org/about-the-icc/evolution-of-international-criminal-justice/>.

21. History of the Rome Statute of the International Criminal Court. Contact. URL: <http://humanrightscommitments.ca/2015/12/history-of-the-rome-statute-of-the-international-criminal-court/>.

22. Ведькал В. А. Юрисдикція Міжнародного Кримінального Суду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 183–188. URL: <lekc1-mign-spivr.doc>

23. Храпа Ю.О. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду чекає на ратифікацію. Національний університет «Одеська юридична академія», 2010. С.212. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3542/%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

24. Rome Statute of the International Criminal Court. UN. Doc; A/CONF.183/9, 17 July 1998. URL: http://www.icccpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf

25. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.12.1948 р. : станом на 18 берез. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
26. Elements of Crimes. International Criminal Court. 2013. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/ElementsOfCrimesEng.pdf>
27. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.12.1948 р. : станом на 18 берез. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
28. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 26.11.1968 р. : станом на 25 берез. 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#
29. Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 30.11.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_149#Text
30. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі : від 08.08.1945 р. / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201.#Text.
31. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
32. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 26.03.1999 р. : станом на 30 квіт. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text
33. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.05.1977 р. : станом на 5 жовт. 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text

34. Dörmann K. Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court: Sources and Commentary / K. Dörmann. – Cambridge, 2003. – P. 130, 233.

URL: <https://assets.cambridge.org/97805218/18520/sample/9780521818520ws.pdf>

35. Taylor. T. The Concept of Justice and the law of War New York, 1978. P. 113. URL: <https://core.ac.uk/reader/160248270>

36. The Prosecutor of the ICC. URL: <http://www.icccpi.int/Menus/ICC/Structure+of+the+Court/Office+of+the+Prosecutor/Biographies/The+Prosecutor.htm>

37. Сироїд Т. Л. Правове становище та роль прокурора в міжнародному кримінальному судочинстві. *Право і Безпека*. 2009. № 5. С. 25-29.

38. Shkuta O.O. Crimes in the Military Sphere: Reasons and Conditions. European Reforms Bulletin №2, 2020. с. 74-77. <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf>

39. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 23 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

40. Сенаторова О.В. Кримінально-процесуальні питання діяльності Міжнародних кримінальних судів : дис. ... канд.юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О.В. Сенаторова. Х., 2005. 222 с

41. Каламкарян Р. А. Міжнародний суд як орган правосуддя з вирішення спорів між державами. *Держава і право*. 2022. No 8. С. 66.

42. Бабенко А. О. Проблемні питання відповідальності винних у вчиненні воєнних злочинів на національному та міжнародному рівнях. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених*. 2023. С. 46–49.

URL: <https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4851/Babenko.pdf?sequence=1>.

43. Медійна ініціатива за права людини. Інтерв'ю судді Ірпінського міського суду Михайла Одарюка. URL: <https://mipl.org.ua/nemaye-zhodnogo-sensu-v-sotnyah-vyrokiv-bez-naleznyhdokaziv-suddya-pro-voynni-zlochyny-rf/>
44. Міжнародне публічне право: підручник / За ред. В.М. Репецького. 2-ге вид. Київ: «Знання», 2012. 437 с.
45. Гутник В. Міжнародний кримінальний суд: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 194 с.
46. Sascha-Dominick D. Bachmann & Naa A. Sowatey-Adjei, The African Union-ICC Controversy Before the ICJ: A Way Forward to Strengthen International Criminal Justice? *Washington International Law Journal*. 2020. Vol. 29 (2). P. 247–302. URL: https://www.researchgate.net/publication/340816547_THE_AFRICAN_UNION-ICC_CONTROVERSY_BEFORE_THE_ICJ_A_WAY_FORWARD_TO_STRENGTHEN_INTERNATIONAL_CRIMINAL_JUSTICE
47. Iverson J. The Continuing Functions of Article 98 of the Rome Statute. *Goettingen Journal of International Law*. 2012. Vol. 4 (1), P. 131–151. URL: https://www.gojil.eu/issues/41/41_article_iverson.pdf
48. Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment of 14 February 2002, para. 61. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf>.
49. Gutnyk V. The Development of International Criminal Justice: Expectations and Reality. *Teisė*. 2023. Vol. 126 (May). P. 101-115. URL: <https://doi.org/10.15388/Teise.2023.126.7>.
50. Heinsch, R. (2009). How to achieve fair and expeditious trial proceedings before the ICC: Is it time for a more judge-dominated approach?. In: Carsten Stahn and Goran Sluiter (eds.). *The Emerging Practice of the International Criminal Court*. Leiden: Brill, p. 477–499. URL: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004166554.i-774.139>.

51. Resolution of the Assembly of States Parties on the proposed programme budget for 2024, the Working Capital Fund for 2024, the scale of assessment for the apportionment of expenses of the International Criminal Court, financing appropriations for 2024 and the Contingency Fund. Resolution ICC-ASP/22/Res.4, 14 December 2023. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/default/files/asp_docs/ICC-ASP-22-Res4-AV-ENG.pdf.

52. Situations under investigations. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations-under-investigatio>

53. Cases (ICC). URL: <https://www.icc-cpi.int/cas>

54. Policy paper on case selection and prioritisation, 15 September 2016. URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf.

55. Case information sheet: Thomas Lubanga Dylio. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga>.

56. Case information sheet: Germain Katanga. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/katanga>.

57. Case information sheet: Mathieu Ngudjolo Chui. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/ngudjolo>.

58. Case information sheet: Bosco Ntaganda. URL: <https://www.icc-cpi.int/drc/ntagan>

59. Prosecutor v. Omar Al Bashir. Decision informing the United Nations Security Council and the Assembly of the States Parties to the Rome Statute about Omar Al-Bashir's recent visit to the Republic of Chad, 27 August 2010. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_05769.PDF.

60. Prosecutor v. Omar Al Bashir. Decision informing the United Nations Security Council and the Assembly of the States Parties to the Rome Statute about Omar Al-Bashir's presence in the territory of the Republic of Kenya, 27 August 2010. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_05760.PDF.

61. Prosecutor v. Omar Al Bashir. Decision informing the United Nations Security Council and the Assembly of the States Parties to the Rome Statute about Omar Al-Bashir's recent visit to Djibouti, 12 May 2011, URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2011_05772.PDF.

62. Prosecutor v. Omar Al Bashir. Decision Pursuant to Article 87(7) of the Rome Statute on the Failure by the Republic of Malawi to Comply with the Cooperation Requests Issued by the Court with Respect to the Arrest and Surrender of Omar Hassan Ahmad Al Bashir, 15 December 2011. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2011_21750.PDF.

63. Prosecutor v. Omar Al Bashir. Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Jordan with the request by the Court for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir, 11 December 2017. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2017_07156.PDF.

64. Гутник В.В. Міжнародний кримінальний суд: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С. 251–257. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/302342/294379>.

65. Sudan: Justice, Peace and the ICC // Africa Report No 152. – Nairobi/Brussels: International Crisis Group. – July 17, 2009. – 36 p

66. El-Kaissouni, Aziz. Sudan president tells court to «eat» expected warrant // Reuters. – March 03, 2009. – URL: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L3346548.htm>

67. Lyon A. Analysis - Sudan's Bashir viewed in Mideast as victim of West. *Reuters*. March 16, 2009. URL: <http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/LE618826.htm>

68. Mamdani, Mahmood. Saviours and Survivors: Darfur, Politics, and the War on Terror. – Cape Town: HSBC Press, 2009. – 398 p.

69. Черкас Б. Проблема Дарфуру крізь призму реакції міжнародних організацій регіону на рішення МКС. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : збірник наукових праць. 2011. № 1 (9). С. 36–40.

URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4785/1/11%20-%201_9_%20-%206.pdf

70. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення / Павло ГайНижник. К.: «МП Леся». (2017). 332 с.

71. Габро І., Куріленко А. Історичні передумови та причини російсько-грузинської війни 2008 року. *Старожитності Лукомор'я*. 2021. № 3 (6). URL: <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/83/75>

72. Ярошенко Є. Війна в Грузії: чотири важливих уроки для України. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2017-08-08/voyna-rossii-s-gruziey-chetyrevajnyih-uroka-dlya-ukrainyi/13777>

73. Векслер В.Ф. Сім уроків, які військові та політики світу мають винести після півроку війни в Україні: The Atlantic Council. 2022. URL: <https://forbes.ua/inside/sim-urokiv-yaki-viyskovi-ta-politiki-svitu-mayut-vinesti-pislyapiv-roku-viyni-v-ukraini-the-atlantic-council-27082022-7959>

74. Прокурор суду в Гаазі відкрив розслідування воєнних злочинів РФ в Україні / Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/3/7135121/>

75. Відповідальність РФ за вчинені злочини: як і де Україна каратиме воєнних злочинців /Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/26/7342170/>

76. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Ivanovich Kobylash and Viktor Nikolayevich Sokolov. *International Criminal Court*. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-ivanovich-kobylash-and>.

77. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Report, Volume II, September 2009.

78. Сороківська-Обіход А. Україна-Грузія. 100-річчя боротьби за державність. Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції

«Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття». – Львів: НАСВ, 2019, – С. 194-196.

79. Lee E. *The Experiment: Georgia's Forgotten Revolution, 1918-1921*. London: Zed Books, 2017, – 259 p.

80. Illarionov A. *The Russian Leadership's Preparation for War, 1999-2008*. In: S. Cornell and S. Starr (eds.) *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*. – New York, 2009, – P. 53-81.

81. Кузьменко В. М., Піменова А. Ю. Розвиток міжнародного кримінального правосуддя. *SWorldJournal*. 2022. Т. 13, № 2. С. 90–97. URL: <https://sworldjournal.com/index.php/swj/article/download/swj13-02-042/2099>.

82. Фондова лекція «Міжнародне співробітництво у сфері кримінальної юстиції: поняття, основні напрями та форми». *Головна сторінка* :: НАВС. URL: <https://www.naiiu.kiev.ua/files/kafedru/kmp/lectures/lekc1-mign-spivr.doc>.

83. Міжнародний Кримінальний Суд Q&A. Amnesty International Ukraine. URL: https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud_broshura-1.pdf.

84. Українська правда. Відповідальність РФ за вчинені злочини: як і де Україна каратиме воєнних злочинців. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/26/7342170/>.

85. Міжнародний кримінальний суд :: MegaLib.com.ua. *Електронна бібліотека онлайн MegaLib.com.ua*. URL: http://megalib.com.ua/content/10541_Mijnarodnii_kriminalnii_syd.html.

86. Судова влада в Україні та інших державах: історія та сучасність (аспекти права): Матеріали Сьомої Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції (м. Львів, 25 травня 2018 р.) / Наук. інтернет-конференції. - Вип. 7 / Терлюк І.Я. (укладач) / МОН України, ІНПП НУ «Львівська політехніка». – Львів: Ліга-Прес, 2018. С. 222-227 URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/483/vypusk72018r.pdf>

87. Скрильник О. О. Відповідальність за здійснення воєнних злочинів: міжнародно-правовий аспект. *the Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 59. С. 65–73. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/5900/1/skrylnyk_59.pdf.

88. Панасицька О. Гаазький трибунал. За що і як судитимуть росію? Пояснює VoxCheck. *VoxUkraine* | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/gaazkyj-trybunal-za-shho-i-yak-sudytymut-rosiyu-poyasnyuye-voxcheck/>.

89. Information for victims.Ukraine. *International Criminal Court*. URL: <https://www.icc-cpi.int/victims/ukraine>.

90. Потапова Д., Василенко А. Воєнний злочин як кримінально-правове явище. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 587–591. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2022/142.pdf.